

HAMVAS BÉLA

A BOR FILOZÓFIÁJA

*Végül is ketten maradnak
Isten és a bor*

Elhatároztam, hogy imakönyvet írok az ateisták számára. Korunk ínségében a szenvedők iránt részvétet éreztem és ezen a módon kívánok rajtuk segíteni.

Feladatom nehézségével tisztában vagyok. Tudom, hogy ezt a szót, Isten, ki se szabad ejtenem. Mindenféle más neveken kell róla beszélni, mint amilyen például csók, vagy mámor, vagy főtt sonka. A legfőbb névnek a bort választottam. Ezért lett a könyv címe a bor filozófiája, s ezért írtam fel jeligéül azt, hogy: végül is ketten maradnak, Isten és a bor.

A szemfényvesztésre a körülmények kényszerítenek. Az ateisták köztudomás szerint szánalomra méltóan fennhéjázó emberek. Elég, ha Isten nevét megpillantják, a könyvet tüstént a földhöz vágják. Ha rögeszméjüket megérintik, dührohamot kapnak. Azt hiszem, ha ételről, italról, dohányról, szerelemről beszélek, ha a rejtettebb neveket használom, be lehet őket ugratni. Mert amellet, hogy elbizakodottak, ugyanolyan mértékben ostobák. Az imának ezt a fajtáját például egyáltalán nem ismerik. Azt hiszik, hogy csak templomban lehet imádkozni, vagy úgy, hogy az ember papi szavakat mormol.

Az ateisták a mi lelki szegényeink. E kor leginkább segítségre szoruló gyermekei. Lelki szegények, azzal a különbséggel, hogy a mennyek országára alig van reményük. A múltban sokan haragudtak rájuk és harcoltak ellenük. Ezt a módszert én teljes egészében elvetendőnek tartom. Csatázni? Egészséges ember sántákkal és vakokkal verekedjék? Mert nyomorékok, jóindulattal kell közeledni hozzájuk. Nemcsak hogy nem szabad őket rábeszélni, észre se szabad venniük, mi történik velük. Fejlődésben visszamaradt, még értelemben is gyenge gyermekeknek kell őket tekinteni, bár értelmükről különösen sokat tartanak, és azt hiszik, az ateizmus valami tökéletes tudás. Miért harcoltak velük a múltban? Elsősorban azt hiszem azért, mert az ateizmus, mint fogyatékos értelem és korcs kedély, az élet egész vonalán hoppon maradna, ha valahol nem szerezne kárpótlást. Mi ez a kárpótlás? A túlzott aktivitás. Így vezet az ateizmus szükségképpen erőszakra, és mert erre vezet, az ateistáknak meg kellett szerezni a világhatalmat. Meg is szereztek. Akik harcoltak velük, azok tulajdonképpen irigyelték őket. Szerintem ez volt a hiba. Amikor az ateisták látták, hogy irigylik őket, elbizakodtak.

Taktikát változtattam. Különösebben nem volt nehéz. Csak az igazságot kellett helyreállítanom. Az igazság pedig, hogy nincs tőlük semmi irigyelni való. Mit irigyelhetnék a nyomoréktól, ha mégoly

hatalmas is? Mit irigyelhetnék a bénáktól, a süketektől, a félkegyelműektől és a féleszüektől? Ha irigyelném őket, annyit jelentene, hogy igazat adok nekik; úgy tüntetném fel, hogy azt, aminek ők birtokában vannak, megkívánom.

Így változtattam meg taktikámat. Ahelyett, hogy harcolnék velük és igyekeznék őket megtéríteni, sajnálom őket. És ez nemcsak trükk. Nem akarok tőlük elvenni semmit. Valamit nyújtani szeretnék, aminek hiánya oly gyengévé, szegényé, és mit tagadjuk, nevetségessé teszi őket.

Annak egyébként, hogy oly sokat vitatkoztak velük, más oka is volt. A legtöbben ugyanis azt hitték, hogy az ateisták vallástalanok. Erről persze szó sem lehet. Vallástalan ember nincs. Az ateisták nem vallástalanok, hanem szánandóan fogyatékos értelmük és korcs kedélyükhöz képest komikus vallásban hisznek. Éspedig nemcsak hisznek. Az ateisták mindnyájan bigott emberek. Úgy mondom, hogy mindnyájan, mert még egyetlen ateistával se találkoztam, aki ne lett volna bigottabb még annál a rossz szagú vénasszonynál is, aki vasárnap krajcáros füzeteket árul a templom előtt Szent Homorony csodatevő vizeletéről. Az ateista vallás szentje persze nem Szent Homorony hanem Einstein, és a csodatevő hatalom nem a vizelet, hanem az ultraszeptil. Az ateista bigottéria neve materializmus. Ennek a vallásnak három dogmája van: lélek nincs, az ember állat, a halál megsemmisülés. A három pedig egyetlenegyre megy ki, s ez az, hogy az ateisták rettenetesen félnek Istentől. Böhme azt mondja róluk, hogy Isten haragjában élnek. Nem ismernek mást, csak a haragvó Istent: ezért bujkálnak és hazudoznak. Azt hiszik, ha azt mondják: nincs Isten, nem fognak többé félni. Ehelyett persze még jobban félnek.

Az ateista persze elbizakodott ember, nem is akar más lenni; alázatra, szeretetre nem hajlik, más szóval olyan erőtlen, hogy nem is tud rá hajlani. Inkább kitart félelmében, amit letagad, reszket és bujkál és hazudozik, és egyre fennhéjázóbb lesz. Ebből a vigasztalan kotyvalékból, amelyben tagadás, félelem, hazudozás, bujkálás, fennhéjázás, bigottéria együtt fő, alakult ki a materializmus, mint vallásszurrogátum.

Mindezekből most már világosan látni, hogy az ateistákat erőszakosan meggyőzni nemcsak hogy nem lehet, de nem is szabad. Tévelygők, akik tele vannak aggodalommal, önáltatással, és nagyon óvatosan kell velük bánni.

Szerencsére a lélek nem olyan, mint a test. Ha valaki csonka lábbal, süketnémán születik, vagy életében nyomorékká lesz, azon emberi hatalom nem tud változtatni. A lélek világa más. Mindenki egész lélekkel születik, és ezt az egészséget soha el nem vesztheti. A lélek fogyatékoságaiból mindenki meggyógyulhat. Még csak csoda sem kell hozzá.

Imakönyv az ateisták számára? Éspedig olyan, amelyben észre sem szabad venni, hogy imádkozni tanít. Nagy dolog! Ezért - amint Nietzsche mondja - csak így szabad beszélni: cinikusan és ártatlanul. Elvetemülten és rafinériával, csaknem gonoszul okosan; ugyanakkor tiszta szívvel, derűlten és egyszerűen, mint az énekesmadár.

Ezt az alkalmat meg kell ragadnom, és a pietistákhoz is kell néhány szót intéznem, az ateisták e sötét szektájához. A pietizmus nem egyéb, mint az ateizmus álöltözetben. A közönséges materialista szánandó lélek, értelme sem erős, szíve néha egészen hülye, s így, mint már többször mondtam, olyan nyomoréknak kell tekinteni, aki saját fogyatékoságához kényszerképzetszerűen ragaszkodik, saját ügyefogyott voltát valami nagy eredménynek tartja.

A pietista tulajdonképpen olyan istentelen, mint a materialista, csak ezenfelül még lelkiismerete is rossz, s ezért az igazi vallás külsőségeit magára ölti. A pietista megkövetelné, hogy az ember korpán és vízen éljen, a legszebb asszonyokat rossz szabású ruhában járatná, a nevetést eltiltaná s a napot fekete fátyollal borítaná. A pietista az antialkoholista. Jól tudom, hogy már jeligémen is megbotránkozott, sötétben és bosszúsán azt kérdezte: ugyan micsoda káromlás ez! Felháborodott, amikor azt merészelttem mondani, Isten a főtt sonkában is ott van. Nyugodjon meg. Fog még hallani különbet is. Ígérem, hogy külön tekintettel leszek rá, és a minél súlyosabb megbotránkoztatására egyetlen alkalmat sem fogok elmulasztani. Az ateistát kímélni kell, mert ostoba és tudatlan és korlátolt és együgyű. A pietista nem tarthat számat kíméletre. Vegye tudomásul, hogy szemem sarkából figyelni fogom őt, és minél ünnepélyesebb arcot vág, annál jobban fogok nevetni rajta. Minél jobban méltatlankodik, annál jobban mulatok, és még csak azt sem mondom meg, miért.

HÁROM

E könyvnek szükségképpen három részre kell oszlania. Szükségképpen azért, mert minden jó könyv három részre oszlik, vagyis a tökéletes felosztás a hármas, de meg azért is, mert a bor száma a három, s ezt a felosztásban is kifejezésre kell juttatni.

Az első rész a bor metafizikája. Nemcsak céлом, hanem becsvágyam is, hogy ebben a részben az alapot minden jövő borfilozófia számára megvessem. Mint ahogy Kant minden elkövetkezendő filozófia döntő gondolatait mondja ki, amelyeket el lehet fogadni, vagy amelyekkel szembe lehet szállni, de megkerülni és el nem hangzottnak tekinteni többé sohasem, úgy én is ebben a részben a bor metafizikájának egyetemes érvényű és időtálló eszméit kívánom leírni.

Tudom, hogy a metafizika szóval a megengedett határt átléptem. A szó azonban rejtve marad. Címben sehol sem szerepel. Fényszer, amely elől nem térhetek ki, mert az ateisták már a filozófia iránt is bizalmatlanok, de mégis ez a legmagasabb szó, amit még el tudnak viselni. A metafizika bigottériájukat már oly mértékben sérti, hogy ha például a könyvnek a bor metafizikája címet adtam volna, ki se merték volna nyitni.

Az első rész a borról, mint természetfölötti valóságról szól. A második a borról, mint természetről beszél. Ez a rész jellege szerint leíró. Foglalkozik a szőlővel, a szőlőfajtákkal, a borfajtákkal, a föld és

a bor, a víz és a bor viszonyával, különös tekintettel a mi borainkra, de figyelembe véve a nevezetesebb külföldi borokat is.

A harmadik rész a bor szertartástana. Ez a rész vizsgálat tárgyává teszi, hogy az ember mikor igyon, mikor ne. Hogyan igyon? Hol igyon? Miből igyon? Egyedül? Kettesben? Férfival, vagy nővel? - Beszél a bor és a munka, a bor és a séta, a bor és a fürdő, a bor és az alvás, a bor és a szerelem kapcsolatáról. Szabályokat tartalmaz arra vonatkozólag, hogy milyen alkalommal milyen bort kell inni, mennyit, milyen ételekre, milyen helyeken és milyen keverésben.

Ez a rész korántsem tart igényt arra, hogy kimerítő legyen. Inkább csak az ivás lehetőségeinek határtalan gazdagságára kíván rámutatni, és mindenkit már most felszólít arra, hogy a szertartástant egyre újabb és újabb fejezetekkel kiegészítse.

A hármas felosztás a bor világtörténetének három nagy korszakával a legszorosabb összhangban áll. A metafizikai rész értelmi megfelelője az özönvíz előtti kor, amidőn az emberiség a bort még nem ismerte, csak álmódzott róla. Az özönvíz után Noé elültette az első szőlőtőkét és ezzel a világtörténet új korszaka kezdődött. A harmadik kor pedig a víznek borrá változtatásával kezdődik, s mi jelenleg ebben a korszakban élünk. A világtörténet akkor ér véget, ha a forrásokból és a kutakból bor fakad, ha a felhőkből bor esik, ha a tavak és a tengerek borrá változnak.

A bor metafizikája

SZÁJVILÁG

Anyánk méhében köldökünkkel vagyunk a világhoz növe. Amikor megszületünk, szájunkkal. A szem érzékszerveink között az absztrakt; azzal a tárggyal, amelyet lát, sohasem lép közvetlen kapcsolatba, és nem tud vele összenőni. A fül a dolgokat valamivel közelebb ereszti. A kéz meg is fogja. Az orr már a dolgok páráját is beszívja. A száj, amit megkíván, magába veszi. És csak akkor tudom meg valamiről, hogy micsoda, ha megízleltem. A száj a közvetlen tapasztalat forrása. A kisgyerek ezt még tudja. Mikor valamivel meg akar ismerkedni, azt szájába dugja. Az ember később elfelejti. Pedig csak akkor tudom meg, ki ez az ember, ha szájamból való szóval szóltam hozzá; nőről csak akkor szereztem tapasztalatot, ha megcsókoltam; csak akkor tettem valamit magamévá, ha megettem. A szemvilágnál, a fülvilágnál, sőt még a kézvilágnál is a szájvilág sokkalta közvetlenebb, éppen ezért vallásosabb, mert közelebb van a valósághoz. Ezért van mély rokonság az evés és a tanulás között, mint Novalis mondja. Ezért mindnyájunk anyja a föld, aki bennünket szánkron keresztül táplál, és összenövünk azzal, amit nekünk nyújt. A szájnak három tevékenysége van: beszél, csókol és táplálkozik. A beszédről most, sajnos, hallgatnom kell; a csókról is, bár nem szívesen. Csak annyit, hogy a számmal vagyok közvetlenül a világhoz növe, és ebben a hozzánövésben három tevékenységem lehetséges: vagy adok, vagy veszek, vagy adok is, veszek is. A szóval adok; a

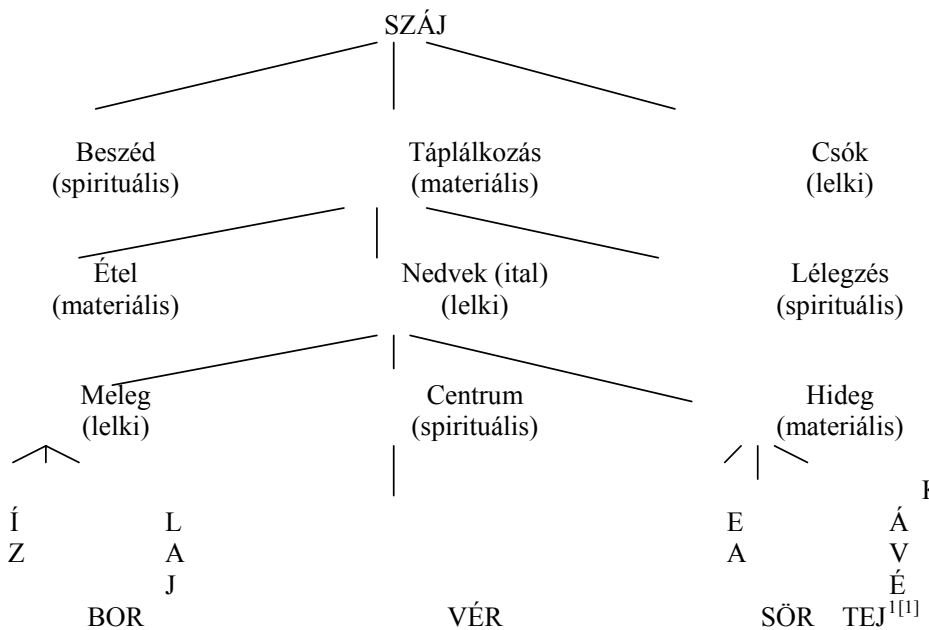
táplálékkal veszek; a csókkal adok is, veszek is. A szó iránya kifelé, a táplálék iránya befelé, a csók iránya kifelé és befelé, vagyis a kör. Az egyik tevékenység persze a másik kettőt nem zárja ki, sőt alátámasztja, mert amikor a föld engem táplál, akkor hozzám beszél, illetve tanít, de meg is csókol, amikor a szép nőt megcsókolom, eszem belőle és ő belőlem, és mind a ketten táplálkozunk egymásból, és tanítjuk egymást és szólunk egymáshoz, legtöbbször olyasmit, aminek mélységéhez a szó kevés.

A táplálkozás háromféle. Az ember eszik és iszik és lélegzik. A hagyomány nagy tudományába beavatottak tudják, hogy az étel szoros kapcsolatban áll a testtel; az italról tudják, hogy ennek értelmi megfelelése a lélek világa; a lélegzés pedig spirituális táplálkozás. A nők, hogy lényük spiritualitását intenzívebbé tegyék, illatszereket használnak, a férfiak pedig dohányoznak.

Eddig a száj hármass tevékenységéről, aztán a táplálkozás háromféle fajtájáról volt szó. Most a harmadik hármass felosztáshoz érkeztem, és pedig, mivel a bor filozófiájáról beszélünk, a három ősfolyadékhoz. A három ősfolyadék a hideg, a meleg és a közép. A hideg és a meleg nem a nedv hőfokára, hanem a folyadék jellegére vonatkozik.

Meleg folyadék három van: a víz, az olaj és a bor. Hideg folyadék szintén három: a tea (kávét), a sör és a tej. A középben csak az **alapedv van: a vér**.^[AT1]

Megjegyzés [AT1]: Az ábra teljesen csak oldalkép nézetben látható. Balkéz felé lent, a harmadik gomb.

^[1] Csak három alapfolyadék van: a víz, a tej és a vér. A többi folyadék a természet és az ember közös munkájának eredménye. A bor és a sör erjesztőgombák közreműködésével jön létre, a tea és a kávé növényi főzet, az olaj növényekből nyert zsiradék. A lista ezek szerint sok más itallal bővíthető lett volna. A felsorolás mégsem merő írói önkény. Összeállításában Hamvas Béla a huszadik századi ember leggyakrabban fogyasztott italait és folyadékait vette alapul. (A szerk.)

Ha valaki a hagyomány alapján a legközelebbi értelmi megfeleléseket ki akarja építeni, ezt a következőképpen teheti:

VÉR	
Nap - vasárnap - a - vörös - arany - 1	
SÖR	
Hold - hétfő - c - fehér - ezüst - 2	
VÍZ	
Merkúr - szerda - f - sárga - higany - 7	
TEA (KÁVÉ)	
Mars - kedd - g - ibolya - vas - 4	
TEJ	
Vénusz - péntek - e - zöld - réz - 5	
OLAJ	
Jupiter - csütörtök - d - kék - ón - 6	
BOR	
Szaturnusz - szombat - h - fekete - ólom - 3	

Ebben a táblázatban a folyadékoknak értelmi megfelelések szerint való hétszeres kapcsolata szerepel, éspedig a bolygókkal, a hét napjaival, a hét hanggal, a szívárvány hét színével, a hét fémmel és a hét számmal. Amint látszik, a bor napja a szombat, bolygója a Szaturnusz, színe a fekete, férne az ólom, hangja a h és száma a három.

Ez ilyen módon egyesek számára elég különösnek tetszik. Mi az, hogy három és Szaturnusz és ólom? Türelem, egy perc múlva kiderül, hogy a dolog sokkalta érdekesebb, mint amilyenek ígérkeznek.

HIERATIKUS MASZKOK

Ha nő lettem volna, szenvedélyesen szerettem volna tálalni. Meg vagyok győződve róla, hogy szendvicseim híresek lettek volna, mert a citrom, a lazac, a szardínia, a sonka, a tojás, a petrezselyem színharmóniáit és formáit messze földön senki oly becsvágygal nem válogatta volna össze és nem tudta volna olyan leleményesen kombinálni. Egy teadélutánra készített tálam szebb lett volna, mintha Ruysdael festette volna. kamrámban a befőttés üvegek, a cukor, a dara és a tarhonya úgy állott volna, mint a katona, vagy a balett-táncosnő, zárt rendben. Fehérneműs szekrényem olyan ésszerű és egzakt lett volna, mint egy könyvtár.

Így, hogy férfi vagyok, e szenvedélyes pedantériát szeretem abban kiélni, hogy táblázatokat készítek. Az az előítéletem, hogy a rend nemcsak szép, hanem hasznos is. Rendnek nevezem azt, amikor minden a saját helyén van. Ilyen módon készítettem a bolygókról, a számokról, a folyadékokról, a színekről szóló táblázatomat. A bort a világban helyére akartam tenni. A helyet azonban előbb meg kellett határozni. A pedáns emberek a dobozok és a skatulyák eszelősei, és egész napokat képesek eltölteni azzal, hogy azokat nagyság, szín,

forma szerint újra meg újra sorba rakják úgy, hogy külön csoportosítják a fa-, a fém- és a papiros-dobozkákat, míg végül a tökéletesen kielégítő rendszert megtalálják. E rendnek, persze, mint már mondtam, nemcsak esztétikai, hanem intellektuál-ökonómiai jelentősége igen nagy (ezt a szót, hogy intellektuál-ökonómia, nem a művelt olvasó, hanem a szcientifista számára írtam le).

A rend, mondom, nem teljesen értelmetlen. Nemcsak azért, mert a rendnek mi emberek mindnyájan különös jelentőséget szoktunk tulajdonítani. Ez most csak másodrendű. Amire a figyelmet fel kívánom hívni, az, hogy a szakrális tudomány tanítása szerint ennek a szenvedélyes pedantériának jele és bolygója az a bizonyos Szaturnusz, amelyről az imént szó volt. Szaturnusz az aranykor bolygója. Annak az időszaknak az ura, amikor minden dolog és lény saját helyén volt, és ezért zavartalan boldogságban élt. Helytelenül mondom. Az aranykor nem történeti korszak, hanem állapot, és ezért minden időben jelen van; csak attól függ, hogy van-e valaki, aki megvalósítja. A Szaturnusz a nagy primordiális paradicsomi rend jelképe. Ezért függ össze ez a bolygó a hárommal, amely a mérték száma. S ezért függ össze a borral, amely az embert a megzavarodott világból kiemeli, hogy az aranykori rendbe visszahelyezze.

A táblázat többi bolygója, száma, folyadéka, hangja, színe, férne szintén jelkép. Az egész ábra pedig nem egyéb, mint a teremtés világa egzakt rendbe rakva, mint a fehérneműs szekrény, vagy a katalógus. A rend a világ kulcsa, mondja a Szaturnusztól megszállott szenvedélyesen pedáns. Ha a dolgokat rendbe hozom, ha minden a helyén van, a világ értelme helyreáll. Minden filozófia ilyen értelemhelyreállítási kísérlet. És akkor valami egészen különös történik. Egészen különös, igen, és ez az, hogy kiderül: a különbözőnek látszó dolgok nagy sokasága végeredményben látszat. Minden egy. Hen panta einai, mondja Hérakleitosz. A dolgok csak így szétdobálva látszanak különbözni. Tulajdonképpen minden dolog ugyanannak az Egynek más és más megjelenése. Maszkja. Mindaz, amit láthatok és hallhatok, megehetek és megihatok, elgondolhatok és megfoghatok, az mind-mind hieratikus maszkja ugyanannak az egyetlen Egynek. A c - hang éppen olyan maszk, mint a dohányfüst, az ének éppen olyan maszk, mint az ólom, a vér, a csütörtök, vagy a sárga. Minek a maszkja? Mi ez az Egy? Böhme azt mondja, hogy az ördögnek nincsenek arcai, csak lárvái.

Ezzel a bor filozófiájának alap gondolatát kimondtam. Mi a bor? Hieratikus maszk. Valaki van mögötte. Valaki, akinek határtalan számú maszkja van, s aki ugyanabban a pillanatban él a Merkúr, az arany, az f-hang, a vörös szín maszkja mögött, aki egyugyanazon percben könny, beszéd, női nevetés, pápaszem és sült kacska.

Ebből természetesen valami más is következik, s ezt a továbbiak érdekében jó lesz megjegyezni. Mivel végül is hen panta einai, vagyis minden egy, tehát tulajdonképpen minden mindenben megvan. A vérben megvan a vasárnap és az arany és az e-hang is. Olyan skála ez, amelyen bármelyik hangot szólaltatom meg, az egész hangrendszer megzendül, a hangokhoz való rokonság arányában harmonikusabban

és erősebben, vagy széthangzóbban és rejtettebb módon, de fel- és alhangként, minden hang egyszerre énekelni kezd.

EGY POHÁR BOR: AZ ATEIZMUS HALÁLUGRÁSA

Minden gondolkozást az érzékekkel kell kezdeni, mondja Baader. Tanácsának ésszerű voltát beláttam, s ezért kezdtem a bor metafizikáját a legérzékibb érzéssel, a szájjal. Mert mindaz, amit a borról a szem és az orr tapasztalhat, ahhoz képest, amit a száj tud, jelentéktelen. A száj tudja a borról, hogy hieratikus maszk, és tudja, hogy kinek a hieratikus maszkja.

Ezen a helyen, ezek alapján és ezzel kapcsolatban természetesen állást kell foglalni a közvetlen élet mellett és az absztrakt élet ellen. Az absztrakt élet csak a szemével, legfeljebb fülével él. Nem él a szájával. A szem és a fül ezért ezoterikus szervek. Az absztrakt ember azonban még szemével és fülével szemben is bizalmatlan. Szereti ezt a kifejezést használni, hogy érzéki csalódás, a dolgot úgy tüntetve fel, mintha az érzékek vagy szájalmas tehetetlenségükben, vagy szándékos megfontolással csalnának. Az absztrakt ember aztán az érzéki világot pótolandó kitalálja a hátborzongató khimérát, a színtelen, szagtalan, alakatlan, íztelen, hangtalan semmit. Ebből pedig - főként újabban - tudományt csinál, morált, törvényt, államot. Persze bármit csinál, nem lesz belőle semmi.

Az absztrakt élet elméletileg megszerkesztett élet, amelyet nem közvetlen érzéki tapasztalatokra, hanem úgynevezett elvekre építenek. A modern korban két ilyen absztrakt embert ismerünk: az egyik a szcientifista, a másik a puritán. Mondani sem kell, hogy mind a kettő az ateizmus válfaja.

A szcientifizmusra jellemző, hogy nem ismeri a szerelmet, hanem a szexuális ösztönt; nem dolgozik, hanem termel; nem táplálkozik, hanem fogyaszt; nem alszik, hanem biológiai energiáit restaurálja; nem húst, krumplit, szilvát, körtét, almát, mézes-vajas kenyeret eszik, hanem kalóriát, vitamint, szénhidrátot és fehérjét, nem bort iszik, hanem alkoholt, hetenként méri testsúlyát, ha feje fáj, nyolcféle port vesz be, amikor a musttól hasmenése van, orvoshoz rohan, az ember életkorának növekedéséről vitatkozik, a higiéné kérdéseit megoldhatatlannak tartja, mert a körömkefét meg tudja mosni szappannal, a szappant meg tudja mosni vízzel, de a vizet nem tudja megmosni semmivel.

A szcientifista az ateizmusnak veszélytelen, ügyefogyott és komikusabb alakja. A puritán agresszív ember. Támadásához nem kis részben az ad neki erőt, hogy azt hiszi, az élet egyetlen helyes módját megtalálta. Puritán lehet valaki akkor is, ha materialista, akkor is, ha idealista, akkor is, ha buddhista, vagy talmudista, mert a puritánság nem világszemlélet, ha-nem temperamentum. Két dolog kell hozzá: bizonyos meghatározott elvek vak hitében való sötét korlátoltság és ugyanezekért az elvekért való eszelős és alattomos harci készség.

A puritánsághoz igazi erőt az ad, hogy ő a desperát ateista. Minden nőt, aki az átlagon túl csinos, máglyára küldene; minden zsíros, vagy cukros falatot a disznóknak szórna; a nevetőt életfogytiglani fegyházra ítélné; a bornál jobban semmit sem gyűlöl, illetve és valójában a bornál jobban semmitől sem fél. A puritán maga az absztrakt ember. A szívtelen. Az ateistáknál mindig inkább a szívvel van baj, mint az ésszel. A puritán a tömény szívvidióta. A világtörténet legvéresebb csatáit és legirtózatossabb forradalmait a puritánoknak köszönheti. Mindezt azért, mert, szegény, Isten helyett elvet talált, és ő ezt tudja. Tudja, hogy desperát. Látja, hogy nem megy, mégis tovább csinálja. Ha egyetlenegyszer disznótoron venne részt, alaposan jóllakna szűzpecsenyével, hurkával, friss kolbással, enne hozzá ecetben savanyított paprikát, hagymát, baracklekváros fánkot, és meginna két üveg szekszárdit, meg lehetne menteni. De nincs az a hatalom, amely erre rá tudná bírni.

Az a tudás, hogy életének csak akkor van értelme, ha feláldozza, mindenkivel vele születik. Az élet akkor sikerül, ha feláldozom. Józan és komoly embernél ez a feladat önmagától megoldódik, amikor életét Isten rendelkezésére bocsátja. Az ateista azonban fél. Oktalan fél, neki is fel kell áldoznia. Fel is áldozza, de nem természetes módon, Istennek, mint Ábel, hanem valami értéktelen számárságnak. Önmagának? Ha még! Gyönyörnek? Hatalomnak? Gazdagságnak? Ha botor is, de ez még valamiképpen érthető. A puritán azonban elvnek áldozza fel magát. Emberiség! szól. Vagy: Szabadság! Vagy: Morál! Esetleg: Jövő! Haladás! Mi az, hogy szabadság és humanizmus és jövő? Istenszurrogátum. És mi rejtőzik e mögött a méreteiben is iszonyú önsanyargató örültség mögött? Az, hogy ő a desperát ember. Tudja, hogy nem megy, mégis csinálja. Tudja, hogy szerencsétlen bolond, mégis kitart. Azért szigorú, azért ingerült, azért harcias, azért sötét, azért komisz, azért erőszakos, mert ő a desperát. Nem megy és mégis csinálja. És mégis tovább csinálja. Tudja, hogy mit tesz, de nem akar segíteni magán, és ezért még desperátabb lesz. Még desperátabb és még absztraktabb és még ingerültebb és még komiszabb és még alattomosabb, és gyanakvóbb és sötétebb. És megint csak tovább csinálja. A boldogtalan!

A szcientifistával nem nagyon érdemes törődni. Bogaraival és babonáival ártatlan ember. A puritánnal nagyon óvatosan kell bánni. A magam részéről azt hiszem, hogy csak egyetlen gyógyszere van. A bor. Éppen úgy, mint a pietistának. Mert a puritán a pietista, aki már terrorista lesz; a pietista pedig puritán, aki nyafog. A pietista szemét forgatja és ájtatos. Ti-tokban obszcén képeket gyűjt, ha nem látják, iszik, leginkább pálinkát, mert azt tartja, hogy ez nagyobb bűn, s ezért ebbe a nagyobbik gödörbe bukik. A pietista úgy él, hogy szobájának falai a szegénytől szüntelenül vörösen lángolnak. A puritán szobájának falai hulla-sárgák, mert még akkor se meri magát elárulni, ha egyedül van. Csak belül! Ó, szegény, milyen könnyörület menthet meg téged, ha nem a bor?

ESZKATOLÓGIAI KITÉRÉS

Az emberek általában azt hiszik, hogy minden baj oka a bűn. Bűn alatt értik azt, hogy valaki hazudik, lop, csal, rabol, öl és paráználkodik. Tudatlanságuk odáig megy; hogy e bűn ellen roppant nagyhangú törvényeket hoznak, amelyben még akasztófával is fenyegetőznek. Bár ezek a törvények sok-sok ezer évesek, még semmiféle eredménnyel nem jártak.

Ez ellen az általános hit ellen én most ezennel óvást emelek. Alapos megfontolás nyomán kijelentem, hogy a baj oka nem a bűn. A baj oka mélyebben van. A baj oka a rossz magatartás. A bűn a rossz magatartásnak csak következménye. Ezzel a törvény és a morál területét Pál apostol nyomán felszámoltnak tekintem, és minden emberi tevékenység eredetét a fundamentumban, a vallásban kívánom megalapozni. Teszem pedig ezt nem önhatalmúlag, és nem azért, mert ezt a gondolatot én fedeztem fel. Nem. Ez teremtő eszkatológusok előjoga volt vallásalapító pillanataikban, mint kortársunk mondta. És teszem ezt azért, mert tapasztalatom szerint a törvény és a morál a bűnt legfeljebb csak látszatra szüntette meg, viszont soha egyetlen bajt sem tudott meggyógyítani.

A bűn gyökere, s így a rossz forrása sokkal de sokkal mélyebben van, semhogy a morál és a törvény elérhetné. A büntetőtörvénykönyv által megbélyegzett bűnök a rossz vallásos maga-tartásnak csak végső következményei. Már mondtam, s ezúttal ismét hangsúlyozom, mindenkinek kell, hogy valamilyen vallása legyen és vallástalan ember nincs. Ha valaki nem hisz a jó vallásban, hisz a rosszban. Valamennyi rossz vallás között a legrosszabb az ateizmus.

A lényeg azonban most következik. A rossz vallás a rossz magatartásnak nem következménye. Nem. A rossz vallás maga a rossz magatartás. Ez a rossz magatartás minden rossz tenyészhelye és minden bűn forrása. Forrása elsősorban a morális hibáknak, mint amilyen a hiúság, az irigység, a kapzsiság, a szemtelenség, a kérkedés, az izléstelenség. De forrása és tenyészhelye a büntetőtörvénykönyv által üldözendő bűnöknek, a lopásnak, a csalásnak, a gyilkosságnak is. Az úgynevezett bűnök a rossz vallásnak csak utolsó konzekvenciái. De az úgynevezett morális hibák is csak következmények. Minek a következményei? A rossz maga-tartásé. A rossz vallásé. Mit kell tehát tenni? Szigorú törvényt hozni? Egyáltalában nem! Ez már a tünetekre vonatkozik, nem az okokra. Morális önfegyelemre nevelni? Aszkézist üzni?

Önsanyargatásba fogni? Nem, és százszor nem. Ezek is csak következmények. A magatartást kell megváltoztatni. A rossz vallást jó vallássá kell tenni. Ezt nem a törvénykönyvek tanítják, nem a jogászok, nem a bírák, nem a királyok, nem a papok, nem a moralisták és nem a szatirikusok és nem az erényhősök és nem a prédikátorok és nem a misszionáriusok, hanem egyes-egyedül a teremtő eszkatológusok vallás-alapító pillanataikban.

Senki se csodálkozzék azon, hogy a rossznak az emberi életben olyan nagy szerepe van. A rossz tulajdonképpen az egyetlen feladat, amit meg kell oldanunk. A kezdetek kezdetén az ember elkövette az

első bűnt. Most már tudjuk, hogy ez a bűn micsoda. Nem olyasvalami, ami a törvénykönyvbe ütközik. Még a legszigorúbb erkölcsstan szerint se lehetne elítélni. Miért? Mert az első bűn, a legmélyebb bűn, a legrosszabb rossz a rossz vallás volt, a rossz magatartás. Ebben a pillanatban az ember görcsöt kapott. A Biblia eredendő bűnnek hívja. Azóta ezt a görcsöt, amely lényünk alapjában, a vallásos magatartásban következett be, mindnyájan magunkban hordjuk. Mert ez a sokk örökölhető. Saját rossz magatartásunk irritál bennünket és a feloldást eszeveszetten keressük. Az özönvíz nem tudta kimosni belőlünk.

De a szivárvánnyal együtt megjelent a feloldó ital. A bort én csak egyik legmagasabb kegyelmi aktusként tudom megérteni. A bor felold. Van borunk. Az átkozott sokkot fel tudjuk oldani. A bor visszahozza eredeti életünket, a paradicsomot, és megmutatja, hová fogunk érkezni a végső világünnepen. Ezt a hidat az első és az utolsó nap között az ember csak önkívületben bírja ki. Ez az önkívület a bor.

AZ OLAJOK

A bor hieratikus maszk. Régebben minden ember és minden nép tudta. A maszk megfejtése az, hogy ő az, aki a rossz görcséből felold. Dionüszosz lüsziosz, mondták a görögök, a Megváltó Boristen. Ezzel persze a tárgyat legáltalánosabban éppen csak hogy megérintettem. Éppen csak hogy kimondtam, a bornak isteni arca van. De tudjuk, hogy nincs általános bor, mint ahogy nincsen általános ember. Van János, Pál, Bertalan, Károly, Lajos, és van Sári, Borbála, Anna, Magda. És van somlai, pannonhalmi, arácsi, kiskőrösi. Sőt van bora minden évnek, minden gazdának, minden hordónak. Valamennyi bor egyetlen istenség alá tartozik. De minden egyes bornak külön géniusza van. Ezek is mind maszkok. A maszkot a száj ismeri fel. Vannak nagytehetségű emberek, csodálatos borkóstolók, akik a génuszokat holtbiztosan felismerik. A felismerés néhány irányelvéről most csak annyit, amennyi feltétlenül idetartozik.

A hieratikus maszkok nagy táblázatából még mindenki emlékszik, hogy a bor a meleg folyadékok közé tartozik, legközelebbi rokona a víz és az olaj. A vízről most egyáltalában nincs mód beszélni, mert ez, ha lehet, még a bornál is nagyobb tárgy. Az olajról is csak annyit, amennyi a bor nélkülözhetetlen megértéséhez szükséges.

Feltételezem, mindenki tudja, hogy a bor szőlőből készül. A szőlő pedig növény. A növény a világ legcsodálatosabb teremtménye. Virginia Woolf azt mondja, hogy az embereket jobban szereti, mint a növényeket. Ha engem ez elé a kérdés elé állítanának, nem tudnék olyan hamar felelni. És ha arra gondolok, hogy a világgal tökéletes összhangban csak erdőben, kertben, réten vagyok, talán amellett határoznék, hogy inkább a növény, mint az ember.

A teremtés eredeti állapotában, az Édenkertben, a növények őrizték a világ spiritualitásának leggyengédebb és legillanóbb olajait. Minden növény tulajdonképpen géniusz, vagyis angyal, s ezt a kis daimónt alakjáról, vagy színéről, vagy virágáról, vagy gyümölcséről is

felismerhetem, de nem közvetlenül, hanem csak absztraktul, ahogy a szem valamit fel képes ismerni. Közvetlenül az élő növényről csak az orr szerezhet tapasztalatot, mert a legmélyebbet benne az élő olaj mondja meg. Az illat a növényi lény titka. Gyermekkoromtól fogva sétáimon a növényekkel úgy ismerkedtem meg, hogy levelüket letéptem, ujjammal eldörzsöltem, és hosszasan szagolgattam. Ezt még ma is megteszem, de már nem találok idegen szagot. Ismerem a mentát, a kakukkfűvet, a bürköt, az ezerjófűvet, a rozmaringot, a bazsalikomot, a zellert, az achilleát, a krizantémumot; ó, a babért, és ismerem őt is, szívem legkedvesebb kis tündérét, a búbajos levendulát. Bátran elmondhatom magamról, hogy éghajlatunk alatt, de talán a Földközi-tenger vidékén is, ahol annyit jártam, nincs növény amelynek géniuszát ne ismerném személyesen.

Ha már itt tartok, nem mulasztom el az alkalmat, hogy a puritánokat és a pietistákat néhány igen fontos dologra ne figyelmeztessem. Ezek az emberek a nőket csak absztraktul ismerik, csak szemükkel, és fülükkel, és így alig van róluk közvetlen tapasztalatuk. A tapintásig csak ritkán jutnak el. Ha valaki eziránt a tárgy iránt komolyabban érdeklődik, olvassa el az idevágó részeket D. H. Lawrence könyveiből, s akkor sejtelve lesz róla, hogy a kéz a női testen milyen tudást szerezhet. Én még Lawrence-nél is tovább merek menni. Azt mondom, hogy éppen úgy mint a növény esetében, a nő titka is testének illatában van. Ez az illat úgy távolról, absztrakt messzeségből elég egységesnek látszik. De ha az ember közelebb lép és a részletekbe merül, meg fogja látni milyen különbség van például a nyak hátsó részén, a haj tövében levő illat és a csukló, vagy a váll illata között. A női test végtelenül olajosabb és éppen ezért könnyebb, ritkább, genialisabb, végül is spirituálisabb, mint a férfitest. A női alak búbája éppen dús olajokban való határtalan gazdagságának egyenes következménye. Igen, az, aki lehetőleg sok közvetlen tapasztalatot óhajt szerezni az olajokról, az a nőt egyáltalában nem hagyhatja ki. Szívja csak be a nő ajkának illatát és elemezze csak egy kicsit, hogy mi van benne: huncutság, fecsegés, kihívás, csábítás, cukor, szédület, mámor, tűz, örvény ragyogás, komiszság, mérreg, aljasság, kéjvágy. Ezek mind apró géniuszok, akik az ajak illatában bizsergnek.

A magam részéről úgy tapasztaltam, hogy leginkább három zónát kedvelek. Az egyik az ajak, amelyről beszéltem, de különösen a száj sarka, amely a száj közepénél sokkalta fűszeresebb. A második a térd belső hajlása. Akár ostobaság, akár nem, kimondom, hogy számomra a nő itt, ezen a helyen a leginkább nő. Hogy miért, azt nem tudom. Itt, a térd belső hajlásának gödröcskéiben páratlanul forró olajok illatoznak. A harmadik és legillatosabb, fűszeres olajokban a legdúsabb zóna a térd fölött a felső lábszár belső oldala, ott, ahol a bőr a legpuhább és a legsimább. Az illatcentrum a legbelső oldalon a térdtől körülbelül négy-öt ujjnyira

van. Gyakran egy-egy nagy illatélmény után elhatároztam, hogy egész könyvet írok erről az egész világegyetemben található legeslegillatosabb, fűszeres olajokban leggazdagabb, alig két tenyérynyi kicsiny részről. Ezen a helyen bontakozik ki egy nő lénye teljesen. Azt merném mondani, hogy itt érzem erotikus

intelligenciájának fokát és karakterét. Ha ezt az illatot megérezem, tudom, hogy mennyi spirituális szerelmi olaj van benne s ez milyen lánggal ég, mennyire világít, milyen meleg, milyen a füstje, fehér, lila, kék, rózsaszín, sárga vagy arany.

Önmagát és életét komolyan vevő embernek ilyen tanítást nem mondanék. Azok az emberek ezt úgyis tudják. A pietistáknak és a puritánoknak szól. Figyelmeztetés, hogy az absztrakt útról térjenek le és a dolgokat ők is vegyék komolyabban. Meg fogják látni, hogy nincs nő (hacsak nem absztrakt az is, de az rendesen azért, mert nem szép, s ezért a játékból úgyis kimarad, szegény), aki ne venné hálásan az ilyen rajta végzett tanulmányt, s ez minél részletesebb, kimerítőbb, hosszabb, alapvetőbb, annál inkább.

Ezek után most már könnyen kitalálható, hogy a borról mit akarok mondani. Minden bor egyéni. Minden borban (fájta, évjárat, táj, föld, kor) megismételhetetlen és utánozhatatlan sajátos génusz él. A génusz az olaj materializált alakja. Maszkja. A női test minden részének különös illata van, s ezt mással összetéveszteni nem lehet. Miért? Mert más-más kis daimón lakja. A bor spirituális olajtartalmú ital. Minden borban kis angyal lakik, aki, ha az ember a bort megissza, nem hal meg, hanem az emberben lakó megszámlálhatatlanul sok kis tündér és angyal közé kerül. Amikor az ember iszik az érkező kis génuszt a már bent lévők énekszóval és virágésővel fogadják. A tündérke el van bűvölve és az örömtől majd meggyullad. Az emberben ez az örömláng árad el, és őt is elragadja. Ez ellen nem lehet védekezni. Ezért mondom, hogy egy pohár bor az ateizmus halálugrása.

UTÓHANG A METAFIZIKÁJÉHOZ (APOLÓGIA)

Mindazt, amit a bor metafizikájáról mondani kívántam, ezzel befejeztem. A hagyomány tudása alapján megrajzoltam a bor legközelebbi értelmi megfeleléseit, aztán az absztrakt és a közvetlen élet megkülönböztetésének segítségével kifejtettem az érzéki tapasztalatnak a szájra vonatkozó részét. Felállítottam a hieratikus maszkokról szóló elméletemet és a bor világhelyét megjelöltem. Ezen most már századok alatt sem lehet változtatni. Aki csak a borról ír, ezekre a megállapításokra kénytelen lesz visszatérni. A boristenségről és borgénuszokról szóló teóriámmal pedig megépítettem a hidat a természet felé. Mielőtt azonban a bor természet-rajzába fognék, valamit el kívánok mondani azoknak, akiknek ezt a könyvet írtam.

Tudom, hogy minden ateista a könyv legelső mondatainál megütközött azon a hetyke hangon, amelyet vele szemben használni merészeltem. A könyv olvasásában minél tovább haladt, ez a megütközés csak annál nagyobb lett, s egyes helyeken ezt a fitymáló hanghordozást már-már csaknem kénytelen volt kikérni magának. Végül kénytelen volt azzal megnyugtatni magát, hogy a könyv írója nem fölényes, csupán fölényeskedő. De rögtön gyanú ébredt benne, és folyton ez motoszkált fejében: micsoda jogon nevezi őt a könyv lelki

szegénynek? Honnan veszi a bátorságot ahhoz, hogy szánakozzék rajta, hogy ostobának, félkegyelműnek, nyomoréknak, sőt hülyének nevezze? Micsoda szemtelenség részéről ezt az oktató hangot használni! Hogyan merészel neki tanácsokat adni és úgy beszélni vele, mint az iskolás gyerekekkel.

A legjobban az bosszantotta, hogy kenetteljes prédikációt várt, ehelyett azonban ennek csaknem ellenkezőjét kapta. Nos kérem, ha tényleg így van, ahogy az ateista mondja, akkor a bosszús olvasót ezen a helyen megkövetem és kijelentem, hogy sérteni nem volt szándékomban. Engedtessek meg, hogy kimagyarázzam magam, és a fölvetett vádra vonatkozólag védekezésemet két pontba foglalva elmondjam.

Először: fölényeskedő hangot egyáltalában nem óhajtottam használni, azért, mert ezt a vallás tiltja. A fölényeskedő csak látszatra van fölényben. Az ilyen eljárást a vallás nem engedi meg. Azt hiszem, amit az ateista fölényeskedésnek tapasztalt, az nem az volt, hanem minden bizonnyal a valódi fölény Ezt viszont nem voltam hajlandó elrejteni. Valódi fölényről van itt szó, amely nemcsak az enyém övele szemben, hanem minden jó vallású emberé a rossz vallásúval szemben.

Ezzel igen fontos megállapítást tettem. Már igen régen meg kellett volna tenni, és nem is tudom, hogy miért nem tették meg mások, esetleg nálam sokkalta avatottabbak. Ez a megállapítás az, hogy a jó vallású ember szükségképpen, minden körülmények között a rosszvallásúval szemben fölényben van. Több nála intelligenciában, érzésben, szívben, komolyságban, és ez az én fölfedezésem: több nála az élet közvetlen élvezetében is.

Arra tehát, hogy a jó vallású ember fölényeskedjék, nincsen szükség. Helyzeténél fogva amúgy is mérhetetlen fölényben van. Ki kellett végre mondani, hogy a kereszténység nem csinált, hanem valódi fölény ki kellett mondani, és ki is kellett fejezni ezt, amely minden vonalon öröktől fogva megvolt, és meg is lesz.

Végeredményben nem is nagyon értem, hol van az ateistáknak az a sokszor hangoztatott fölénye, a már említett esetet, vagyis az erőszakkal megszerzett világhatalom esetét kivéve. Zárójelben: ennek a hatalomnak hosszantartó voltáért fillért sem adok. Hogyan terjedhetett el az a tévhit, hogy intelligenciában, életélvezetben, gondolkodásban, gyakorlati érzékben, lélekjelenlétben, emberiségben a vallásos ember fölött áll? Talán nem fölényről volt szó soha, mindössze szégyentelen ripókségről, amellyel a szemérmesebb vallásos embert megfélemlítette. A dicsőség persze csak eddig a pillanatig tartott. Csak addig, amíg akadt valaki, aki nem ijedt meg. Most, hogy ez lelepleződött, a helyzet minden valószínűség szerint igen hamar meg fog változni.

Védekezésemmnek második pontja a következő: nevetségessé tettem az ateistát? Ostobának tüntettem fel? Nyomoréknak neveztem? Nem kellett őt nevetségessé tenni, mert az. Ostobának sem kellett feltüntetni. Olyan dolog ez, amelynek a nyilvánosság előtt való kijelentését nem lehetett többé halogatni. Az ateista eddig erőszakos szégyentelenségében, önző komizságában, sok pénzében és nagy

szájában bízva magáról azt a hiedelmet keltette, hogy a világ korlátlan ura, a legokosabb ember, diadalmas és erős és ügyes és győzhetetlen. Most pedig kiderült, hogy mindebből semmi sem igaz. Éppen ellenkezőleg.

Belátom, hogy e tény felismerése az ateisták számára keserves. De semmit sem tehetek ellene. Az egyetlen, ami módomban áll, hogy vigasztalan helyzetét még inkább feltárom előtte, és megmutatom neki a helyes utat. Ez az, amire vállalkoztam, és ezzel az érzülettel kezdem el a könyv második részét.

A bor mint természet

BOR ÉS IDILL

Utazásaim egyik legfőbb tapasztalata volt, hogy van bor-ország és van pálinka-ország. Eszerint van bornép és pálinkanép. A bornépek geniálisak; a pálinkanépek, ha nem is mind ateisták, de legalábbis hajlanak a bálványimádásra. A nagy bornépek a görögök, a dalmátok, a spanyolok, az etruszkok, az igazi borvidékeken az olaszok, a franciák és a magyarok. Ezeknek a népeknek ritkán vannak úgynevezett világtörténelmi becsvágyaik; nem vették fejükbe, hogy a többi népeket megváltásuk, ha kell, puskatussal. A bor az absztrakciótól megóvjá őket.

A bornépek nem világtörténelmi, hanem aranykori hagyományban élnek. Ez a magatartás a bor egyik leglényegesebb alkotóelemének, az idillolajnak következménye. A bor-országok és a borvidékek mind idillikusak. Sétálj az arácsi és a csopaki szőlőkben, menj fel a Badacsonyra vagy a Szentgyörgy hegyre, a Somlóról nem is szólva, barangolj a kiskőrösi vagy a csengődi kertek között, és minderről kétségtelen tapasztalatot fogsz tudni szerezni. A szőlőtáblák között lágy füves utak, mint csendes patakok folydogálnak. A pincék bejárata előtt hatalmas diófa, még a legforróbb nyárban is hűs. Olyan helyek, hogy az ember bárhol megállna, leülne, letelepedne, s azt mondaná: itt maradok. S esetleg anélkül, hogy észrevenné, ott érné el a halál.

Ezekről a dolgokról Szigligeten meditáltam és ott készítettem, csupán magánhasználatra, azt az igen régi és közönséges felosztást: van síkvidéki és van hegyi bor. A síkvidéki bor szaporább, de hígabb, igénytelenebb, olajokban szegényebb. Ez nem okvetlen becsmérlés. Mind-össze annyit jelent, hogy ilyen bort nem vennék feleségül. Az izgatóbb olajok állandó hiányában boldogtalan lennék. Aki a nagyobb feszültségeket nem kedveli - ez is méltánylandó -, az együtt tud élni ilyen borral is.

Mindezt a bűbajos Szigligeten gondoltam el, fent a dombon. Alattam a kertek, távolabb a Balaton, mellettem a kulacsban a bor, s ha meditációm akadozni kezdett, egyet kortyintottam. Az ilyesmi az emberrel vele születik. A hegyi bort kedvelem, amely víz mellett termett. A víz az az őselem, amelyben születtem, és ezért jelenlétét mindenben megkívánom. Ezért fekszik tőlem távolabb a Hegyalja, s

közelebb Badacsony Csopak, Arács. Kivétel persze itt is van. Mindjárt a Somló. Mert a somlai tűzbor, vulkánon termett. A Somló mellett nincs víz. Nagy síkság közepén emelkedik és korona alakja van. Minden borunk közül a somlai számomra a nincs tovább. Mindjárt megmondom, miért.

Megkülönböztetek szőke hajú (világos) és sötéthajú (vörös) borokat; aztán hím (száraz) és női (édeskés) borokat; sőt megkülönböztetek szoprán, alt, tenor, basszus hangú, egyszólamú és többszólamú, szimfonikus borokat. De meg szoktam különböztetni szoláris (napszerű), lunáris (holdszerű) és asztrális (csillagszerű) borokat is. A borra egyébként mindennemű megkülönböztetés egészen könnyen alkalmazható. Van például logikus és misztikus bor, vizuális és akusztikus, jobbról balra és balról jobbra folyó bor, és így tovább a végtelenségig. Minden bor az embert újabb és újabb megkülönböztetési feladatok elé állítja. Nos, a somlai számomra az a szoláris bariton, de szimfonikus szőke hímbor, amely a legmagasabb teremtő spiritualitás olaját tartalmazza, éspedig boraink közül egyedülálló tömény tisztaságban. Ezért gondolom, hogy minden bor ugyan társas, és igazi lényét akkor tárja fel, ha közösségben isszák, a somlai a magányos itala. Annyira tele van a teremtés mámorának olajával, hogy csak kellően elmélyedt, végleg elcsendesült, kiegyensúlyozott magányban szabad inni. A somlairól (az eredeti, ősi, ma már ritka, csaknem fehér-arany, száraz, tüzes somlairól van szó) egyébként még azt kívánom elmondani, hogy bár minden komolyabb hegyi bor inkább a negyvenen felüli kornak, mint a fiatalságnak felel meg, a somlai az aggastyán bora. A bölcsek bora, azoké az embereké, akik végül is megtanulták a legnagyobb tudást, a derűt. Egészen személyes dolog, és csak azért mondom el, mert szigligeti meditációm egyik nagy eredménye volt: a somlai bor hieratikus maszkjában éreztem magam a legközelebb ahhoz a kiérett derűköz és bölcsességhez, ahhoz az intenzív teremtő mámorhoz, amely ezt a világot megalkotta.

SZŐLŐ, BOR, DRÁGAKŐ, ASSZONY

Sajátságos, hogy a szőlő és a bor nem fedi egymást. A finom szőlőből nem mindig a legjobb bor készül. Most nincs szó a chasselas szőlőről, a kommersz, úgynevezett csemegéről, amely számomra sohasem tudott lényegeset mondani. A nemes Afuz Aliról, a szőlőskertek királynőjéről, Matthias Jánosnéról, sőt a muscat otonelről, és valamennyi szőlők királyáról a muscat black Hamburgerről kívánok beszélni. A muscat otonelt kivéve bornak szinte egyik sem alkalmas. Az évszere jelentéktelenebb szőlőkből készül a jó bor. Somlón megkóstoltam az ősi somlai töke fürtjét. Úgy szemre szép volt, csaknem egészen fehéres zöld, nagy, gömbölyű szemű, áttetszően opálos és üveges, de ízéről semmi különöset nem tudok mondani. A Földközi-tengeren elég gyakran tapasztaltam, hogy a jelentéktelen szőlőkből készülnek a jobb borok. Egyszer valósággal megdöbbsentem. A tőkén alig borsó nagyságú szemekből álló ritkás

fürt. Beteg ez a szőlő, kérdeztem. Megkóstoltam, elég édes volt, de furcsa, pótkávé ízzel. Héja vastag, és rágós. A dalmát nagyot nevetett. Bort hozott és megkínált. Ebben a pillanatban jutott eszembe, hogy az ivás mennyivel erotikusabb, mint az evés.

Az ivás a szerelem legközelebbi rokona. A bor olyan volt, mint a cseppfolyós csók. Most az egyik legszebb bormeditációról szeretnék beszélni. A berényi kertek között történt, a pince mellett, a nagy diófa alatt ültem a kőpadon, és kiláttam a tóra. Szemben a Badacsony, a Gulács, a révfülöpi dombok és Szigliget. Forró délután volt. Egész délelőtt fürödtem, aztán ebédeltem, és kis pihenés után kijöttem ide olvasni. De a könyv melletttem feküdt érintetlen, és csak bámultam a nyarat. A tőkéken a szőlő már érlelődött. Ez rizling. Az ott szilváni. Amaz otelló. Burgundi, mézes fehér, portói, milyen különös, gondoltam akkor, hogy ez a sok inkognitó jelenés, ez mind Egy, de értéke éppen abban van, hogy mindegyik csak utánozhatatlanul ön maga, és semmi más. A szőlők és a borok olyanok, mint a drágakövek. Az egyetlen Egy jelenései. De mindegyik az Egynek más és más spirituális esszenciája. Elkezdtem összehasonlítani a smaragdot, a rubint, a topázt, az ametisztet, a karneolt, a gyémántot a neki megfelelő borral. Nem tagadom, hogy ebben a tevékenységemben rendkívüli segítségemre volt a nő. Mint mindig és mindenben, amikor a spirituális esszenciák határtalan változatosságáról tűnődtem. A drágakövek sem egyebek, mint asszonyok és leányok, inkognitó jelenések, szépségüknek csak ezt az egyetlenegy tulajdonságát, a ragyogó bűvöletet tartották meg. Ez a varázslatuk. De a varázslatot nem szabad szemfényvesztés értelmében venni, hanem mint természetes mágiát. Ez bennük a valóságos lény Ez az esszencia. Ha tehetném, például megtenném, hogy egy szép leányból spirituális lényét kivonnám és egészen addig tisztítanám, sűríténém, desztillálnám, szűrném, kristályosítanám, amíg elmúlhatatlan és tömény esszenciáját megkapnám. Minden szép nőtől végül is drágakövet lehetne készíteni. Vagy bort. De akkor nem kristályosítani kellene, hanem feloldani. A drágakövet úgy használnám, hogy aranyba foglalnám és esszenciáját a szememen keresztül magamba szívnam. A bort természetesen úgy, hogy meginnám. A Zsoltár azt mondja: Kóstoljátok meg és lássatok. - Persze az lenne a legjobb, ha a drágakövet, amikor akarom, átváltoztathatnám növé, kigyönyörködném magam benne, aztán újra átváltoztatnám és meginnám, végül ismét drágakő lenne és sose fogyna el. Volna zafir és ametiszt és gyöngy és gyémánt és smaragd és topáz asszonyom és borom.

Mámorenatómiám főtétele: minden mámor gyökere a szerelem. A bor folyékony szerelem, a drágakő kristályosodott szerelem, a nő az élő szerelemlény Ha még hozzáteszem a virágot és

a muzsikát, akkor tudom, hogy ez a szerelem színekben ragyog és énekel és illatozik és él és megehetem és megihatom.

Az alkímisták azt mondják, hogy a drágakő nem egyéb, mint az eredeti teremtésben élt tiszta szellemlény, vagyis angyal, de amikor az ember bűnbe esett, az anyagba magával rántotta. Fővé változott. Ragyogó tisztaságát azonban, mint kő is megtartotta. Ez az elmélet

fedí az én teóriámat arról, hogy a borokban és szőlőkben tulajdonképpen szellemi olajok laknak s ezek géniusok.

Így üldögéltem és meditáltam a berényi kertekben, s amikor napnyugtakor hazafelé indultam, sikerült a termékeny délutánt vidám csattanóval befejezni. Az út mellett nova szőlőtőkét pillantottam meg. Az első percben meghökkenem. Hát ez ugyan miféle drágakő? Abban a pillanatban rájöttem, hogy a bor teljes világ, és mint minden teljes világ, mint például a nő, a gonosznak, az aljasnak, a sötét pokloknak is helyet ad, és kell adjon. A novaszőlő és a belőle készült maró, bűdös, borszerű folyadék nem egyéb, mint az ördög ügyefogyott próbálkozása, hogy ő is bort csináljon. Soha ennél sikertelenebb kísérletet! A nova a puritánok, a pietisták, a vénkisasszonyok, az agglagények bora, a kapzsi, a fősvény az irigy, a komisz embereké.

Egészséges ember, ha szagát érzi, az orrát is befogja, s ha megkóstolja, eszeveszetten köpködni kezd és addig kiáltozik, amíg valami rendes itallal száját ki nem öblíti. Mondom, az ördög megirigyelte a Teremtő borművét, és elhatározta, hogy ő is bort fog csinálni. Beletette sárga kapzsiságát, bosszúszomját, mérgét, pimaszságát, grimaszait, gyáva alattomoságát, komikus nyomorékságát, minden ügyefogyott olaját, és hihetetlenül bőtermővé tette. A nova tényleg legalább hússzor annyi szőlőt terem, mint a nemes tőke. De kinek? A kapzsinak és a fősvénynek, akinek csak az a fontos, hogy sok-sok-sok legyen.

Engem nem csapsz be, szóltam a szőlőhöz. Tudom, hogy a borhoz tartozik az is, hogy bűdös pokla legyen. Ez vagy te. A te géniusod a boszorkány A te drágaköved a húgykő. Amikor virágozol, ammóniákszagodra összegyűlnek a döglegyek. Te vagy az ateista szőlő.

Megindultam hazafelé, és azon tűnődtem, hogy vacsorához milyen bort fogok inni. Aztán még eszembe jutott valami. Ez már nem tartozik a szőlőre, mert ezt nem szőlőből készítik. Ez a hamis bor. Ez a derített, ólomcukros, szirupos pancs, a legordenárébb merénylet, aminél csak egy iszonyúbb van, a hamisított, a kifestett, nyafogó, kiállhatatlan, hazug, alattomos, kéjsóvár pénzéhes, hisztérikus nőszemély.

BORKATALÓGUS (VÁZLAT)

Ha megérem és nagyon öreg leszek, de magas koromhoz megkapom azt a nyájas és derűs bölcsességet is, amelyet annyira el kívánok érni, meg fogom írni a magyar borok kimerítő katalógusát, mert ezt megírni nagy-nagy tapasztalat, és még nagyobb nyájasság, derű és bölcsesség nélkül nem lehet. Remélem, elérem a magas kort és az utolsó években nem kívánok dugárként semmit sem a hátsó zsebemben a túlvilágra csempészni; remélem akkora már senkinek sem irigylem ki szájából a falatot és karjából a nőt; nem lesz eldugott bosszúm, nem lesz tartozásom, és nem fogok botorul elmulasztott dolgokon keseregni. Akkor, igen, akkor megírom a nagy borkatalógust, ízek, illatok, olajok, drágakövek, nők szerint csoportosítva, vidékenként és

tájanként és fajtánként és megkeresem az ételt, a legillőbb évszakot, még napszakot is, amelyben inni tehet, hozzá a muzsikát és a vele rokon költőt. Ez a mostani kísérletem, hogy a legfontosabb borokat katalogizáljam, csupán e nagy vállalkozás előtanulmányának tekintendő. Semmi sem kész, vagy végleges, főként pedig az egész vázlatos és kiéretlen. Ilyen nagy témához még túl fiatal vagyok.

Kezdem a homoki borokkal. A KECSKEMÉTI ivási ideje a nyár és a koraősz. Iható egész nap, munkához, evéshez, társaságban, még reggelire is. A legjobb kártyához, de nem nagyon komoly játékhoz. Tarokkhoz például csak CSOPAKI, vagy ÁRÁCSI való, sok ásványvízzel és pedig parádival, harmatvízzel, vagy füredi savanyúvízzel. A KECSKEMÉTI a legjobb, ha két-három éves. Az újbor túl híg, az ennél idősebb veszít üdeségéből.

A KISKÖRÖSI ivási ideje májustól augusztusig. Könnyű húsokhoz, zöldfőzelékekhez. Egy-szer spárgababhoz ittam, és ez volt a legjobb. Csak tisztán kell inni, a legjobb kisebb társaságban (hatnyolc ember, vegyesen férfi és nő). Zenét kíván. A magányt nem bírja. Vonzóereje valami kedves lágyság, amelynek legközelebbi karakterét még nem sikerült kielemeznem.

A CSENGŐDI (vele rokon a SOLTSZENTIMREI, amely bort sok szakértő az előbbinél többre becsüli) asszonyosabb, engedékenyebb. Ez a kisközéposztály bora. Jól bírja a zsírosabb ételeket. A CSENGŐDI csodálatos képessége, hogy gyors elhatározásra ösztökél. Ezért, ha CSENGŐDI-t iszol, vigyázz, nehogy valamit elhamarkodj!

A SOLTVADKERTI duhajabb és hangosabb. Egy-szólamú bor, korcsmabor, a hideg ételeket szereti, a kolbászt, a hagymát. Ivási ideje főként a késő ősz, amikor kint köd van, esik az eső és a sár feneketlen. A legjobb újborok közé tartozik. Azzal, hogy korcsmabor, nincs szándékomban lebecsülni. Sőt. A korcsma civilizációnknak egyik legfontosabb intézménye, sokkal fontosabb, mint például a parlament. Az egyik helyen a sebeket osztják, a másik helyen gyógyítják.

A homoki borokról egyelőre ennyi elég. Még egyszer hangsúlyozom, hogy bonyodalom bennük nincs. Megfejtésük nem nehéz. Asztrális jellegük egyszerű: ha az ember homoki bort iszik, egészen apró csillagszemecskékkel telik meg, s ezek a szemecskék az ember vérében táncolnak, mint a megelevenedett Tejút. Alapvető különbség a homoki borok fajtái között nincs. Mindegy, hogy rizling, kadarka, muskotály, otelló, mézes fehér.

A homoki az egyszerűbb életsebek gyógybora. Ha a korcsmában házsártos és komisz asszonytól meggyötört embert láatsz, az homokit iszik. Ha fiatal diák titkos bánattól búskomor, az homokit iszik. Ha borotvátlan arcot láatsz, gyűrött ingben, az homokit iszik. Jól teszi. A hegyi bor csak nagy betegségekre való, ha valaki bűnökkel viaskodik, halálos tehetetlenséget akar magában legyőzni. Mindenekelőtt azonban akkor, ha az ember az idealizmus kórjában szenved: abban a hiszemben van, hogy életét megoldaná, ha a dolgokat tudja. Nem elég tudni. Meg kell valósítani. A bor a nagy megvalósító.

A homoki és a hegyi borok között az átmenet néhány FEJÉR MEGYEI, SOMOGYI, BÁNÁTI, TISZÁNTÚLI bor. Egyike a legjellegzetesebbeknek ebből a fajtából a DOMOSZLÓI, a lankás

dombok, fél-alföldi borok hercege. Gazdag tapasztalatokat szereztem a FONYÓDI és BERÉNYI borokról. A fajták között a különbség itt már igen nagy. Vannak híg, korlátlanul iható kártya- és kvaterkaborok, vannak ünnepélyesebbek, szélesebb fenekű, álmosító borok is. Van közöttük nyers és kemény. Étkezéshez mindegyik jó. A zsíros ételt kitűnően bírják, az édes tésztához azonban nem elég finomak. Hacsak lehet, nemesebb húshoz is mást innék. Nagy borkatalógusom ezen a helyen fog beszélni az átmeneti borok végtelen lehetőségéről is.

A hegyi borok? Kezdem a GYÖNGYÖSI-n. Szépen kiöltözött bor. Minden megvan benne, ami a korrekt megjelenéshez szükséges. Ehhez képest jó vendéglátó is, kellemes társalgó, sokszor elmés. A GYÖNGYÖSI-nél kezd egyre fontosabb lenni a kor. Minél öregebb, annál tüzeesebb, mint a helyesen érett lélek mind. A legjobb pogácsához és szendvicshöz.

A fiatal MÓRI néha összetévesztésig hasonlít a fél-hegyi, lankás vidéki borhoz. Csak öt-hat éves korában kezd derengeni benne az erő. De akkor aztán erő, anélkül, hogy durva lenne. Teljesen egyedi és utánozhatatlan ásványi zamata van.

A VILLÁNYI az elegáns bor, a gavalléroké és a dámáké. A magam részéről bábra csak VILLÁNYI-t adnék. Eljegyzésekre kitűnően alkalmas. Kedves, nem igényes humora van, amely persze, távol áll a CSOPAKI bölcs derűjétől, de a VILLÁNYI sohasem akar csopaki lenni, és a csopaki nem kívánczik bálba. Minden előnye akkor bontakozik ki, ha az ember frissen fürdött, borotválkozott, tetőtől-talpig átöltözött. Leginkább frakkban, vagy szmokingban, hölgyek dekoltázsban. Éppen csak annyi izgalmat kelt, amennyi a táncosok társalgásához kell. Mértéktartó, finom, jólnevelt. Aprósüteményhez és kaviáros szendvicshöz kitűnő.

Most a BALATONI borokról szeretnék beszélni, és pedig arról a részről, amely Almáditól Révfülöpig terjed. Ezt a zónát öt nagy kerületre osztanám: ALMÁDI FELSŐŐRS, ALSÓŐRS, BALATONKÖVES, CSOPAK, ARÁCS FÜRED, DÖRGICSE és környéke RÉVFÜLÖP és környéke.

Rangkülönbségekről ezen a körön belül beszélni alig lehet. Minden az évjáraton, a szőlőskert fekvésén, a gazda kezelésének lelkiismeretességén és komolyságán múlik. Szívem Csopak felé húz, de a DÖRGICSEI-t nem nélkülözném, az ARÁCSI-t semmi pénzért nem adnám oda, de még a TIHANYI-t sem. Főként a tihanyi GYÖKÉRKESERŰ-t. Egy barátommal fedeztük fel, amikor ott halászgattunk a félsziget körül és pontyainkhoz, süllőinkhez megfelelő italt kerestünk. Az apátságának különös szölleje volt ez, az északkeleti oldalon feküdt és végeredményben senki se tudta, miért van ennek a bornak gyökérkeserű íze. Aki egyszer megkóstolja, milyen a süllő vajban, paradicsomsalátával és GYÖKÉRKESERŰ-vel, az előbb felejt el a Louvre valamelyik képét, mint ezt az élményt. A RÉVFÜLÖPI-t azonban még kevésbé hagynám ki. Ez az igazi barátság- és házasságbor, hűséges, csendes, nyugodt, keveset beszél, annál többet gondol, mosolyog, zajtalan és harmonikus.

Volt idő, hogy egész télen CSOPAKI-t ittam, egy kicsit sárgásrózsaszín pezsgő italt, amely bámulatra méltó arányérzékével

állt az édeskés és a savanykás között. Mértéke, úgy vettem észre, pont három és fél deci volt. Kísérletet tettem másokkal is, és nem volt ember, akinél ne vált volna be. Ebből a borból három és fél deci! Ilyen a CSOPAKI. Ilyen egzakt, kétszer kettő négy bor ez.

Az ALMÁDI kedveli a könnyű ebédeket és a délutáni alvást. A FÜREDI a romantikus. Az ARÁCSI bájos és egyszerű. A DÖRGICSEI valamennyi között a leghuncutabb. A RÉVFÜLŐPI a legigazabb lugasborok közül való. A lugasbor az én szememben azt jelenti, hogy főképp szeptemberben késő délután, ha az embernek szívbeli barátja érkezik, akkor a lugasban üldögél vele és ezt issza igen kicsiny poharakból, de sűrűn. Levélíráshoz is ezt a bort ajánlom. Szerelmeslevélhez persze, a viszony természete szerint mást és mást; szenvedélyes szerelemre csak SZEKSZÁRDI-t.

Igen, a SZEKSZÁRDI. Amíg nem jártam arra, nem is volt igazi és helyes képem róla. De amióta láttam a várost a fák közé rejtőzve, fölötte a dombbal, a messze kifutó szőlőkkel, szippantottam levegőjéből, azóta tudom, hogy itt csak ilyen bor teremhet. A SZEKSZÁRDI kifejezetten nőbor, éspedig leginkább huszonhét-huszonnyolc éves asszonyhoz hasonítanám, erejének és szépségének teljességében, szerelmi tudásának csúcspontján, tökéletesen felszabadulva, de bámulatra méltó ízléssel és elképzeltetlen édes tüsszel.

A SZEKSZÁRDI a lakodalom bora. Ez emeli át a menyasszonyt a házasságba. A merő tiszta Vénusz-bor. A fiatal SZEKSZÁRDI-t sohase keverd, de az öreget soha ne igyad tisztán, ha nem akarsz vesztedre törni.

A HEGYALJAI-t is nőnek tartom, de királynőnek. A magam részéről nem tudnám elképzelni, hogy hosszabb ideig minden nap HEGYALJAIT igyak, bár nem tartom magam hétköznapi embernek. Az egész világ tudja, hogy a hegyaljainak sehol másutt nem található díszei vannak. A borok általában ott élvezhetők maradéktalanul, ahol termettek. Ez egészen természetes; a gyümölcs is fáról tökéletes, mert a szállítás alatt éppen a legnemesebb és legüditőbb olajok belőle eltűnnek. De nagy díszeitől, mint mondják, a tengeri szállítás sem tudja megfosztani. A legméltóbb ivási mód: a nagy ebédek és vacsorák után kis pohárral. Lakodalomkor, mielőtt a vendégsereg elszéled, útra, Szent János-áldásként. Ki milyet szeret, aszút, vagy szamorodnit, édeset, vagy szárazat. Ez a nagy nyilvánosság bora. Hangversenyek szüneteiben, operában felvonás közt pompás, már csak azért is, mert egyike a legmuzikálisabb boroknak. Akinek rejtélyes betegsége van, igyon HEGYALJAI-t. Az asszony ha azt akarja, hogy méhében levő gyermeke büszke és királyi lény legyen, igyon HEGYALJAI-t. A művész, ha művét befejezte, és sikerült, ünnepelje meg és igyon HEGYALJAI-t.

Az EGRI-ről, főképp a vörösről most csak annyit, hogy ez is minden alkalomra, ünnepre, ebédre, kettesben, egyedül, egyaránt tökéletes. Számomra az EGRI mindig kapcsolódott a hősies szenvedélyekkel. Ha EGRI-t iszom, azonnal nagy és heroikus tettekről kezdek álmodozni.

Végül a BADACSONYI és a SZENTGYÖRGYHEGYI. Mind a kettő hímbor, és pedig minden fajtájában az. A férfilény minden árnyalata megvan benne, az önmagában gyönyörködő Nárcisszusztól az aszkétáig, és a királyi előkelőségtől a bohémségig. Nagy szó. Mert mind-egyik hegy egész kozmosz. Valamennyi fajta megterem itt, a rajnai és olasz rizlingtől kezdve az aszúkéig. A nagy híres fajták a szürkebarát és a kéknyelű. A BADACSONYI és a SZENTGYÖRGYHEGYI között levő különbségről, majd ha az egyetemen a bortudományi tanszékre kineveznek, egy fél évig fogok előadni. Ez az iskolapéldája annak, hogy két nagy bor miben tud egymáshoz hasonlítani és miben tud különbözni. A BADACSONYI olyan, mint a világhírű művész, a SZENTGYÖRGYHEGYI olyan, mint az a művész, aki világlétében szobájából is alig mozdult ki, és mégis nagyobb művet teremtett, mint akit ünnepeltek. Mind a kettőben megvan a nagyság, de az egyiket olimpiai, a másikat kínai, tao nagyságnak nevezném. különös, hogy mennyire nem tudok a kettő között választani. Már - már döntöttem a SZENTGYÖRGYHEGYI mellett, de mikor megittam egy pohár badacsonyi rizlinget, melléje álltam; aztán esküdtem a BADACSONYI-ra, de csak addig, amíg SZENT-GYÖRGYHEGYI-hez nem jutottam. Végül is mi akadályozhat meg abban, hogy görög is legyek, meg kínai is?

a bor szertartástana

SZÁJ HARMÓNIAK

A bor szertartástánát a szájharmóniakról szóló fejezettel kell kezdeni. Ez a bor tudományában az, ami a zenében az összhangzattan. Meg kell tanulni, hogy a szájharmónia alapja az alap-szájhármás, az étel, az ital és a dohány Milyen étel, milyen ital, milyen dohány milyen módon illik, egymást üti, vagy kiemeli, kívánja, vagy semlegesíti. Vannak tiltott lépések, mint az összhangzattanban a párhuzamos kvint és oktáv Vannak diszharmóniak, amelyeket fel kell oldani. Általában ki lehet mondani, hogy az evés a testi aktus, a fundamentum; az ivás a lelki aktus; a dohányzás a szellemi aktus. Kezdeni mindig az evéssel kell, végezni mindig a füsttel. Megjegyzem, hogy az antinikotinizát ateista szektariánusnak tartom. Ennek a fejezetnek jellegje az Upanisádok egyik halhatatlan mondata: Brahman legmagasabb alakja a táplálék.

A legegyszerűbb borágy a füstölt szalonna kenyérrel és zöldpaprikával. A legegyszerűbb, de ugyanakkor a klasszikus borágy, amelynek nagysága, míg bor terem, soha el nem múlik. Ehhez hasonlót csak délen ismerek, ott persze a déli bor természetéhez igazodik: sült hal, kenyér, olajbogyó. Ha még juhsajt is van hozzá, azt mondom, hogy ebben az aszkézisben heteket tudnék eltölteni. Sokszor, nagyon sokszor kipróbáltam és mindig bevált. Amikor vonatom megérkezett, első utam a tengerhez vezetett. Egy kortyot ittam belőle, ez a korty volt arra az évre kötött szenvedélyes szerelmi házasságunk jele. Aztán rögtön a falatozóba mentem, két jól megtermett scombrit, vagy két marokra való mille in bocca-t

vásároltam, olajbogyót, hófehér cipót és egy darab sajtot. Így fölszerelve megkerestem a legrokonszenvesebb csapszéket. Sohase csalódtam. Ahonnan a legnagyobb z sivaj hangzott, oda tértem be. A kis ivók rendszeren pincében voltak, szűk lejárattal. Bent félhomály és tömény borgóz. A derengésben villogó szemek és üvöltés fogadott. Rögtön tudták, hogy idegen vagyok, és a bor entuziasmusával üdvözöltek. Matrózok, katonák, munkások, parasztok. Volt, aki megölelt, mint régi barátját. Megkérdeztek, honnan jövök és szerencsét kívántak, hogy éppen ide toppantam be. A bor? Ty-ty! Azonnal kóstoljam meg. (Kóstoljátok meg és lássatok!) Tíz poharat is nyújtottak felém. Én azonban először előszedtem a halat, ettem néhány olajbogyót és megvártam a legszomjasabb pillanatot. Na most! Ezen a napon a második szenvedélyes házasság a borral.

De idehaza is meg vagyok elégedve a szalonnával és a zöldpaprikával. Hús, kenyér és friss zöld. Ez az alapképlet. A többi mind csak ennek finomítása és bonyolítása. Végül is: hús, kenyér és friss zöld. Még akkor is, ha tízfogásos ebédéről van szó, háromféle sülttel, salátával, négyféle tésztával. Mikor aztán a negyedik-ötödik pohárnál megnyugszom, következhet a szellem. Előveszem a dohányt, sodrok egyet és rágyújtok. Ne felejtse el; Brahman legmagasabb alakja a táplálék.

Mindenekelőtt a kenyerekről. Délen vakító fehér búzakenyeret esznek. Hogy ehhez milyen a bor, csak azt tudja, aki megpróbálta. Egyik zsebemben a kenyérrel, a másikban a kulacs borral, a hajó orrán ülök, szembe friss szél fúj és a sós párákat az arcomba sodorja. Nálunk a rozskenyeret kedvelem inkább, különösen a szivacsosat, de ha langyos, és a szalonna egy kicsit megolvad rajta, nem kívánok mást, csak inni. Arácon gyakoroltam ezt egyszer egész nyáron. Többször lángossal vegyesen. Fokhagymás lángos arácsi borral! A körtefa alá hevertem, és készen voltam a legmagasabb szellem befogadására. A rozskenyér mellett a búzakenyeret is bármely pillanatban szívesen megeszem, és nem baj az sem, ha a pincében egy-két napig áll és megszikkad. Paprika helyett pedig jó a hagyma és a paradicsom is, akár salátának, akár csak úgy, mint a gyümölcs.

A bonyolultabb, főképpen a főtt ételekről szólva mindenekelőtt fel kell rajzolnom az íz-keresztet. Ez a következő: [AT2]

Megjegyzés [AT2]: Az ábra teljesen csak oldalkép nézetben látható. Balkéz felé lent, a harmadik gomb.

Ez az ízek négy világtája. Ivás előtt ezt az ábrát kell figyelemmel kíséreni és az ételeket a borhoz igazítani. Miért az ételt a borhoz? Mert a bor a lelki, s ezért a magasabb rendű jelenség, az étel a testi, és ezért a fundamentális jelenség. Az ízkeresztet jól tanul meg, és ha iszol, gondoldj reá. Sohasem fog csalódás érni.

A bor tulajdonképpen a legjobban szereti a halat. Hideg, vagy meleg, főtt, vagy sült, szárított, vagy füstölt, vagy konzerv; akár

olívában, akár paradicsomban, akár darálva, mindegy, csak hal legyen. A hal a bor ízéből semmit el nem nyel. Azt merném mondani, hogy a bor italának a hal a kiegészítő étele, mint a kéknek a narancssárga, a pirosnak a zöld.

Hogy ennek alapja micsoda misztérium, arról sejtelmem sincs. Azt azonban tudom, és számtalanszor, amikor friss szardellás ebéd után alaposan ittam, és a nyári forróságban az ágyban szundikáltam, mondom, számtalanszor tapasztaltam, hogy az ember gyomrában ilyenkor egészen különös dolog zajlik le. Az éhség a gyomor sötétsége. Az étel a gyomor fénye. Evés előtt sötétség van, és amikor az ember az első falatot lenyeli, ez olyan, mint a "legyen világosság" misztériuma. A hal elsüllyed a gyomorban és fény ragyog fel. Most megérkezik a bor, a lélek illuminációja. Van róla sejtelméd, ember, hogy ilyenkor mi történik? Brahman legmagasabb alakja a táplálék.

A mi éghajlatunk alatt a hal megfelelője a friss, esetleg füstölt disznóhús. A friss disznóhúst általában disznótoron tudom elképzelni. Katlanhúst, májat, a fejhús foszlányait, rejtélyes mirigyeket, porcogókat, csontra tapadt szalagokat jól megsózni, egy falat kenyérral és savanyú paprikával lenyelni. Most jöhet a bor.

Amit eddig elbeszéltem, az a szájharmóniák elemtana. Illedelmes nagy ebédek, bonyolultabb íz-összetételek ezeken az elemi törvényeken nyugszanak. Főképpen három nagy fejezetről szeretnék beszélni: az egyik általában a húsokról, a másik a tésztákról, a harmadik pedig az ünnepi ebédeken a sokféle bor ivásáról.

A húsoknak a bor szempontjából való felosztása: főtt hús és sült hús. A főtt hús a kisebb értékű. A sült húsok általában háromfélék:

1. általában húsok (marha, disznó, borjú, birka stb.),
2. szárnyasok és
3. vadak (szarvas, őz, nyúl, vaddraca, fácán, fogoly stb.).

Mint már mondtam, s e tételek mellett ki kell tartanom, a legfontosabb és legáltalánosabb borágó a disznóhús. Másodsorban figyelembe veendő a saját zsírjában sült hizott liba, októberben és novemberben, vöröskáposztával, krumpligombóccal, és benne sült börranett almával. Ha ennek az ételnek idénye van, kéthetenként meg kell ismételni. Előtte rákleves, utána mokka vagy mogyorókrémtorta. két, vagy háromféle bort kell inni, éspedig: fiatal és könnyű vöröset, félőreg badacsonyit, vagy csopakit, végül Szentgyörgyhegyen termett rajnai rizlinget. A fekete kávé előtt közvetlenül ruszti aszút, vagy egy pohár húszéves somlait. Ritkább, de igen magasrendű borágó a szalonával spékelt szarvas, vagy őzgerinc és a fiatal vaddisznó. Különösen ez utóbbit mindenkinek ajánlom. A körítés bármilyen lehet, de tapasztalatom az, hogy a sötétszökre pirított darás tészta hozzá a legalkalmasabb. A saláta teljesen vegyes legyen. Ez a bort a végtelenségig bírja, éspedig már az igényesebb egrit, mórít, sőt a dörgicseit és tihanyit is.

Ennyit most hamarjában a húsokról. Kizárólag ivásra (nyáron vagy kora ősszel a verandán) összegyűlt férfitársaság számára egyetlenegy ételt ajánlok. Vajastésztában sült vegyes darált húst. A hús összetétele: egy rész kockára vágott füstölt szalonna, két rész disznóhús, egy rész birkahús, egy rész szárnyas, egy rész libamáj, egy rész velő. Kevés

hagymával, borssal, petrezselyemmel és beledarált leveszöldséggel. Tárkony nem szokott ártani. Langyosan kell enni. Sokan egészen melegen szeretik, s én magam is ezek közé tartozom.

A tészták kétfélék, főtt és sült tészták. Ezek ismét kétfélék, édesek és sósak. Borágnak különösen alkalmas az előbbiekből a tepertős túrós metélt (barátfüle is lehet, de akkor csak pirított hagymával), de bőven tejföllel, és vigyázni kell arra, hogy a tepertőt frissen olvasszák és a zsírba tejet tegyenek. Enélkül az egész csak félértékű. Másodsorban számításba jöhet a borsos káposztáskocka és krumplinudli zsemlye morzsával. Mindegyik tésztának ragyogni kell a zsírtól. Külön fejezetben szólok a félig főtt, félig sült tésztákról, s ezek között a tészták egyik örök királyáról, a sonkaskockáról.

A tésztát megfőzik, félig zsíros darált sonkával, tojással összekeverik, és az egészet vajastésztába pakolva kuglófformában ropogós pirosra sütik. Ezt a tésztát besamellel, vagy tartárral kell enni, és minden esetben félőreg (öt-tíz éves) burgundit, vagy portóit kell hozzá inni.

A sült édes tészták közül a porhanyós vajas és a biszkvitszerű tészták már régen beváltak, és én a magam részéről csak azt mondhatom, hogy soha ezekkel a legkisebb baj sem volt. Az édes és főtt tészták közül a legkomolyabban a szilvalekváros krumpligombócot, de valamennyi előtt a szilvágombócot tudom ajánlani.

A nagy több-ború ebédek borrendjét általában a lakoma természete határozza meg. Ősszel, ha van bőven szárnyas, vad, hal, akkor az előétel (hal) mellé homokit kell inni. Ha süllőt szolgálnak fel, akkor lehet muskotály is. Ha a hal majonézes, akkor fiatal és híg vöröset. A második előétel legyen minden esetben szárnyas májrizottó, zöldborsóval, gombával és petrezselyemmel. Ennek az ételnek a bora kizárólag a fanyar vörösbor, én legalább házamnál mást nem tűrnék. A húsokat fokozatosan, nehézségük szerint kell enni. A borokat is úgy kell inni. A tésztáknál a rend fordított. Az első tészta legyen nehéz és a többi egyre könnyebb. A borok viszont egyre nehezebbek. Befejezésül egészen öreg szentgyörgyhegyit, s mikor már mindenki azt hiszi, hogy vége, közvetlenül a fekete előtt egy fél pohár száraz ó-zamorodnit.

A dohányról nem beszélek sokat. Nagy ebéd után az első füst legyen szivar, éspedig kubai (Havanna). A második vastag albán cigaretta, az aranyárga, méregerős fajtából. A harmadik lehet könnyebb görög, vagy szerb. Közönségesebb ebéd után is először minden esetben szivart ajánlok. Kisebb, baráti ebédek után lehet négyféle cigaretta: egyiptomi, angol, szerb és középerős magyar. Magányos ivásoknál pipázni kell, éspedig hangulat szerint angol illatos dohányt, vagy verpelétit. Általában azt tapasztaltam, hogy még azok is, akik az ételek és a borok válogatásában elég nagy készségre tettek szert, a dohányösszhangzatokra kevesebb figyelmet fordítanak. Ennek a gondatlanságnak előbb-utóbb meg kell szünnie. Ha bennünket helyesen kormányoznának, a különböző ételekhez és borokhoz való dohányok szívását már régen rendelet szabályoznák. A jelen ateista kormányzatoktól persze az ilyesmit hiába várjuk.

MIKOR IGYAK, MIKOR NE?

Az ivásnak egy törvénye van: bármikor, bárhol, bárhogyan. Komoly idő, komoly ember és komoly nép számára ennyi elég. Ma, sajnos, ezzel a törvénnyel a legnagyobb visszaélések történnek. Hallottam, hogy valaki nyáron alkonyatkor a lugasban szentgyörgyhegyit ivott, és közben újságot olvasott. Ha nem szavahihető ember mondta volna, azt hinném, hogy hazudott. Nyáron alkonyatkor a lugasban szentgyörgyhegyit inni, ez az élet nagy ünnepélyes pillanatai közé tartozik. Ilyenkor az asztalt le kell takarni sárga vagy rózsaszín abrosszal, a vázába virágot kell tenni, és pedig cinfát vagy napraforgót, és egészen nagy költőt kell olvasni, Pindaroszt vagy Dantét vagy Keats-et. Aki az ilyen pillanatokot nem ismeri fel, azt elveszett embernek lehet tekinteni.

Van még néhány ilyen kirívó eset. Ünnepi vacsorán, amikor a fiatal félkövér libához szekszárdit ittak, az egyik úr a főispánt köszöntötte fel. Sajnos, ez ma a hihető dolgok közé tartozik. Az egyik faluban azt mesélték, hogy a jegyző kolbászos lecsóhoz ó-pannonhalmit ivott. Ha ez igaz, akkor a jegyző gyengeelméjű volt vagy ateista. Nekem az a gyanúm, hogy az utóbbi.

Az ivásnak ugyanaz a törvénye, ami a szerelemnek: bármikor, bárhol, bárhogyan. De itt is, ott is minden körülmény fontos. A bor természetéhez meg kell választani az évszakot és a napszakot. Van henyélő bor, kacér bor, mesélő bor, tragikus bor. A legnagyobb érzéketlenségre vall például kedélyes családi ebéden drámai bort inni. Ugyanilyen ízléstelenség hivatalos lakomán parázna bort inni. Ha egyedül vagy és kint, mindig keress távlatot; a bor szereti a magasságot és a kilátást, és szeret felülről nézni. Ha szobában vagy, előbb mindig teríts asztalodra kendőt. A barbár viaszosvászonról iszik, a szerencsétlen, de nem azért, mert nincs neki kendője, hanem azért, mert nincs szíve az iváshoz. Minden esetben előbb egyél, legalább néhány szem diót, mogyorót, vagy mandulát. Erre az olajos magra a bor íze kibontakozik. Késő ősszel asztalodon legyen mindig gesztenye, akár főve, akár sülve, akár valamilyen süteményben, és a még csípős újbort erre igyad. A krizantémről meg ne feledkezz! Lehet sárga, világos-lila vagy fehér, mindegy, de ott legyen. Gesztenye, krizantém és újbort. Jegyezd meg jól!

A borivásnak ugyan nincs múzsája, de ha nincs is, helyesen jó bort csak az tud inni, aki múzsai nevelésben részesült, állandóan költőket olvas, muzsikát legalább hallgat, ha maga nem is csinál, és képekben gyönyörködik. Ez az ember a helyes időpontot is meg tudja választani a munkára, a sétára, az alvásra, a beszélgetésre, az olvasásra, csak ez tudja, hogy szerelmet és bort bárhol, bármikor és bárhogyan.

Egyébként a pedantériát nem szívlelem. Ez a borral és a szerelemmel nem összeegyeztethető. Aki a bort és a nőt szereti, az bohém. A rend emberei absztraktak, gondterheltek. Nagy aprólékossággal mindig rakogatnak, attól való eszeveszett félelmükben, hogy valamit nem fognak megtalálni. Mi az ördögnek ez

a réműlet? Bolondság a spájzban a zacskókat sorba állítani, mint a könyveket; bolondság mindenből katalógust csinálni. Nem szívelhetem a pedánszt, aki a poharat mindig ugyanarra a helyre teszi vissza, és a csirkecombot nem veszi a kezébe. Rigolyás bolond, igen, akár férfi az illető, akár nő. A legjobban szeretné csókját is szép sorba rakni, hogy meg lehessen számolni, mennyi volt. Szép sorba, hosszúság szerint, tüze szerint, édessége szerint, azokat is skatulyákba rakná, cédulákat írna fel rá, hogy mikor történt, dátum és hely, és az egészet egy nagy könyvbe bevezetné. Az ivásnál és az igazi szerelemnél ezek a mániákus rendesek és higiénikusok elbírhatatlanok.

Példa rá a bor. A bor az egyenes vonalat nem szereti. Ezért, aki már jócskán ivott, örvénylő mozdulatokat tesz, és ha megindul, szép parabolákban és hiperbolákban jár. Azt mondják, egyensúlyát elvesztette és tántorog. Nem hiszem. A bor ezeket a lengő balanszokat kedveli. Figyeld csak meg a boros ember járását. Valóságos tánc ez, amit csinál. Öreg csavargó, fel se tételeznéd, hogy mozgásában ennyi báj van. És figyeld csak meg, milyen az, aki pálinkától részeg. A boros folyton kering, a pálinkás ki-kitör, aztán összecsuclik, amíg fejbcsújtva leroskad. Az egyik parabolás örvénylő tánc, a másik a szögletes és szagatott mozgás. Egész népeknél megfigyelhető. A bor, és a pálinkánépek különbsége ez, amely mozgásban, gondolkodásban, érzésben és egész életmódban megnyilatkozik. Ez a múzsai és a barbár népek közt levő különbség.

HOGYAN IGYAK?

A víz az őselem. Először a víz borrá változik; másodszer a bor vérré változik. A víz az anyag, a bor a lélek, a vér a szellem, Az anyagból lélek, a lélekből szellem, ez a dupla transzszubsztanciáció, amelyet itt a földön át kell élnünk.

Ennek a komoly és nagy lételhatározó tevékenységnek megfelelő külsőségek között kell megtörténnie. A borivásnak csak egyetlen törvénye van: inni. Bárhol, bármikor, bárhogyan. De az emberben fel kell ébrednie az ösztönnek, hogy ennek az ivásnak méltóságot adjon, s ez veti fel a kérdést: hogyan?

Mindenekelőtt a poharakról. Életem nagy bánatát mondjam el? Bárhol voltam, otthon, idegenben, ebédkor mindig ugyanaz történt. Megettem a levest, és aztán az ősök törvénye szerint megittam a negyven cseppet. Leves után negyven cseppet, olyan bölcsességű szabály, amelyet sohasem fognak tudni megdönteni. Az-tán következett a hús a főzeléssel, és a körítéssel és salátával. Ivásra a legalkalmasabb idő, amikor az ember a második fogás nagyobbik felét megette. Ilyenkor a szomjúság eléri tetőfokát. A pohár pedig kicsiny! Még sohasem találtam olyan három és fél-, négydecis poharat, amelyben a gonddal kikísérletezett keverékemet elkészíthettem volna, és kellő pillanatban egy lélegzetre az egészet megihattam volna.

Tudom, hogy erre egyesek mit fognak mondani. Azt, hogy miért nem iszom még egy pohárral. Erről ráismerek a barbárra, akinek a

legfontosabb dolgok iránt semmi érzeke sincs. Két pohár, az nem egy pohár, és ha az ivás lendülete megtörik, elveszti azt, ami benne a legfontosabb, az egylélegzetűséget. Ha két pohárral kívánok inni, akkor két poharat teszek magam elé. De én viszont egy pohárral és egy lélegzetre akarok inni, pontosan annyit, amennyi szomjúságomnak megfelel. Szomjúságom hossza három és fél-négy deci. Se több, se kevesebb. Ennek a szomjúságnak teljesen egyenértékű megfelelője a fenékgig kiürített pohár. Hiába magyarázom?

A régiek itt is bölcsebbek voltak. Kupát tettek maguk elé, és mindenki annyit ivott belőle, amennyit akart. A kupa ellen azonban az a kifogásom van, hogy abban csak vagy tisztán, vagy csak egyféle keverékben lehet elkészíteni a bort. Márpedig néha a második, harmadik ivásra másként kívánom.

Sürgős feladatnak tartom, hogy négy egész két-három tizedes poharakat készítsenek és azokat az egész Földön, főképpen a vendéglátó helyeken rendszeresítsék. Ez körülbelül az az italmennyiség, amelyet az ember legszomjasabb pillanataiban megiszik. Ez a mérték. A mai ateistáknak persze ilyesmi iránt semmi érzékük nincs. Szívtelen emberektől ezt hiába követelném. Vagy az az átkozott tíz deka! Tíz deka nekem mindenből kevés, húsból, felvágottból, sajtból, édességből. Tizenöt viszont sok. A tizenkét és fél dekára pedig a korlátolt ateista társadalom nincs berendezve. És még csodálkozik, hogy minden a feje tetején áll. Szabja meg a bor a pohár mértékét, ne pedig a pohár a borét. Ez követelésem lényege. Tulajdonképpen minden rendes háznál, ahol a bort tiszteletben tartják, a féldecis pohártól, kezdve (aszú borok) egészen a másfél literesig legalább húsféle pohárnak kellene lenni. Más poharat kell használni délelőtt, mást délután. Ha hosszantartó közös tanácskozásról van szó, mindenki megkapja másfél literes kupáját és úgy iszik, ahogy neki tetszik. Ha könnyebb diskurálásról, alkalmas a kisebb pohár is. Borfajták szerint, keverés szerint, a változatok alig kimeríthetőek. Ezt az ízlésre kell bízni. A kártyához más pohár kell, mint a házi hangversenyhez. Persze alsóshoz más, mint a tarokkhoz. Gondolni kell a pohár üvegének minőségére is, főként a vastagságra. Hogyan ihatna valaki szentgyörgyhegyit vastag pohárból?

A hogyan kérdéséhez tartozik az is, hogy inni milyen társaságban a legjobb. A főszabály: inni. Bárhol, bármikor, bárhogyan. Az ivók számát mindig a bor természete döntse el. Egyetemes bor nagyon kevés van - olyan, amit például az egész emberiség egyszerre ihatna valami nagy ünnepen, mondjuk a világbéke ünnepén. Erre a célra én boraink közül egyedül a SOMLAI-t ajánlanám. És különösképpen ez a magányosok bora. Mert ma még a világbéke csak a magányos ember mámorja. Nagyobb társaságban, húsz-harminc ember, mindig igyon újbort. A legalacsonyabb kategória (diák) kizárólag HOMOKI-t; a legmagasabb (művész) CSOPAKI-t, vagy ARÁCSI-t. Kisebb társaság GYÖNGYÖSI-t. Két-három ember BADACSONYI-t. Szerelmesek mindig SZEKSZÁRDI-t. Barátok csak igen vén bort, apró poharakból, hogy sokszor koccinthassanak.

Meg szeretném honosítani a borversenyt. Az egyik verseny az lenne, természetesen, hogy ki mennyit tudna inni. Ennél azonban sokkalta fontosabb a rejtvényverseny. Ezt nagyobb társaságokban is gyakorolni lehetne. Százféle bor állna üvegekben, s a bíráló bizottság tudná egyedül, melyik üvegben milyen bor, milyen vidékről, hány éves. Aki a legtöbb borról eltalálja, hová való, hány éves, milyen fajta, az babér koszorút kap. Még szigorúbb feltételek között ugyanezt sötétben kell megtartani, ahol a versenyző még a bor színét se látja. Aki itt nyer, azt haláláig gond nélküli ellátásban kellene részesíteni valamely nevezetes borvidéken.

HOL IGYAK?

Ha nő jönne hozzám és azt kérdezné, hogyan lehet szép, azt válaszolnám neki: Eredj a napra, kedvesem. Csak az lehet szép, ami a napon van. Nézd meg tested rejtett részeit, olyanok, mint a vakok. Ha ruhádat leveszed, a fénytől elszokva tanácstalanul pislognak. Szomorúak az ilyen vaksi combok, és nincs szájalomra méltóbb, mint az ilyen sötétségben tartott szép, bársony has. Nem láttál még fürdőben olyan nőt, aki még soha nem mert levetkőzni, aki ingét még nászéjszakáján se vetette le? Milyen buják, mennyivel bujábbak azok a tagok, amelyeket még most is a sok ruha takar. Napot! Napot minden kicsiny helyecskének, hogy szemét ki tudja nyitni, felszabaduljon és öntudatos legyen. Öntudatos és szemérmes, mert a kettő egy. Fel tudja tártani magát és elrejtteni. A sötétségben tartott has, ha a napra kerül, hirtelen, szegényke, nem tud szemérmes lenni, rémüldözik, és nincsen étvágyrontóbb, mint az ilyen önmagát nyitva felejtett tag. Napot! Dobjátok le ruháitokat és eresszétek magatokhoz a fényt, és olyanok lesztek, mint az istennők szobrai. De nehogy azt higgyétek, hogy ez a modern meztelenségkultusz, vagy a vörösre égetett bőr, az szép. Ez csak olyan tévelygés. Ahhoz, hogy szép legyél, járj minden nap tíz percig meztelenül, ha lehet férfítükör előtt. Meg fogod tanulni, hogy nem szabad homályban élni. Nem szabad, hogy rajtad a tudattalan uralkodjék. Fel kell szabadulni. Nem szabad fénytelen életet élni. Napot! Napot! A fülledt ruhapára elpárolog, és olyan illatos leszel, mint a tenger. Mint a bor.

Bárhol ihatsz, csak ne rejtőzz el soha. Ha elrejtőzöl, olyan leszel, mint annak a nőnek a combja, aki ingét még a nászéjszakáján se vetette le. Sunyi, vaksi és geil leszel. Bárhol ihatsz, de mindenütt légy öntudatos és szemérmes, mert a kettő egy. Nyáron igyál a kertben, a fa alatt, vagy a verandán, ha nagy a forróság, a hús szobában, vagy a pincében. Légy gondtalan. Nem szabad a homályban élni. Mindig mondd: most bort iszom. Ne tagadd le magad előtt, s akkor nem lesz baj. Ne légy olyan, mint a pietista vagy a puritán, aki zabál, s közben azt mondja: nem eszem, nem eszem. Mindazt, amihez kedved van, tedd meg. Ne tagadd meg magadtól főként a szerelmet. És a bort. Ha így élsz, akkor leülhetsz az országút szélére, előveheted kulacsodat és ihatsz, és helyesen fogsz cselekedni. Télen ihatsz a kályha mellett, a

konyhában, kint a havon, a korcsmában, vagy az íróasztal mellett. Ihatsz még az utcasarkon is, ha az üvegből egyet húzol csak úgy könyv nélkül, mint mondják. Ihatsz még magányos szobádban is, ihatsz az ágyban és a fürdőkádban. Ez mind jól van így.

RES FORTISSIMA (PIETISTÁKNAK ÉS PURITÁNOKNAK)

Nők és férfiak, öregek és fiatalok vegyesen, valami húszan, pincészeren vannak. Ez a keveredés nagyon fontos. Nagy társaságban alig lehet jól mulatni, ha nincsenek öregek. Ők tudják a legmerészebbeket mondani, ők a legcsintalanabbak. Ha valaki egész életében helyesen ivott, öregkorban a bor már teljesen felszabadította.

A pinceajtó előtt, a két nagy diófa alatt a színes abrosszal terített asztal, kolbásszal, szalonnával, sonkával, hatalmas kenyérrel, tepertős pogácsával. Van zöld- és paradicsompaprika, erős és gyenge, ki milyen szeret. A diófa tövében állnak az ásványvizes üvegek. Tíz lépéssel odébb már ég a tűz és a férfiak nyársakat faragnak. Szalonnasütés. A gazda most folytatja döntő megbeszéléseit a vének tanácsával, a három legöregebb és legtapasztaltabb ivóval. A dolog nem egyszerű. Melyik borral kezdjék. A közönséges megoldás az, hogy a leghígabb savanykás újborral. Régi szokás, alig lehet eltérni tőle. A tavalyi muskotály remekül sikerült, szól az egyik öreg. Fejbeszállós, mondja a másik. Az asszonyok túl korán megbolondulnak, ez a gazda véleménye. Sose lehet elég korán, veti rá a legbölcsebb.

A pincébe vonulnak és felszívják a muskotályt. Nemes és tiszta muscat otonel, a legszökébb fajtából, zöldes csillogású hamiskás szeme van. A melléte lévő hordó édeskés kadarka. Málnaszörp, szól az egyik agg, mikor a nyelvét beledugja. De ebből is lehúznak néhány üveggel. A harmadik fajta a tavalyi rajnai rizling. Végigkóstolják, és csak szótlánul bólogatnak. Kóstoljátok meg és lássatok, szól a Zsoltár. Néma tisztelettel töltik meg az üvegeket, és mind a három bort kiviszik az asztalra.

Most következik az első pohár. Az egyik kujon a nőknek mégiscsak a muskotályt töltötte ki, s azok az illatos, bolondító italt mohón szítták. Mire a szalonnasütésbe fogtak, az asszonyok már térdig húzták a szoknyájukat, a lányok villogó szemekkel fejüket hátravetik és az ajkuk megduzzad.

Ez az, amiről beszélni kívánok. A bornak e félelmetes hatalmáról, amit, akár akarom, akár nem, kénytelen vagyok úgy hívni, hogy kurvaság. Ne ijedjete meg e szótól barátaim és barátnőim. Egyáltalán, ha borról van szó, ne ijedjete meg semmitől. Gondoljátok meg, mi len-ne, ha nőinkből ez a fundamentális világvalóság hiányozna. Gondoljátok meg, ha nem lennének kihívóak, nem akarnának soha elcsábítani, ha nem volnának kacérok és nem figyelmeztetnének sohasem hangjukban türelmetlen forrósággal, hogy mikor vetkőztetitek le őket? Mi lenne? Mint minden nagy dolog, tapasztalatom szerint, ez is kétféle: jó, vagy rossz. A rossz: ateista. Így is meg merném fogalmazni: ez a nő ateizmusa. Ez a rossz kurvaság. A

jónál elragadóbbat nőnél egyáltalán nem ismerek. Ez a nő legnagyobb veszélye és legmélyebb sötétsége. Ez lehet benne a legromlottabb, és éppen ezért, ha jó, csaknem olyasmi, ami a szentség határát érinti.

Nézd meg jól ezt a fiatal asszonyt, rendetlenül feldúlt hajával, minden mozdulata kör alakú, mint a keble és a combja. Gömb alakú zene, de illatból és ízből. Kóstonjások meg és lássatok, mondja a Zsoltár. Hangja, mikor nevet, mint a megdicsőülés. Szeme szikrázik. Orrcimpái kitágulnak és reszketnek. A mámor leánya, elfelejtette a rossz kurvaságot, a festéket, a cicomát, a rosszhiszemű és kiszámított bájolást. Ilyenkor a legillatosabb, és csókja a legforróbb. Már beszélni se tud, csak dadog, de látszik, hogy ezt unja, és ajka úgy áll, mint a csecsemőé, csucsorítva, de nem tejre. Minden tisztátalanság kiégett belőle. Mikor egyet csuklik, olyan hang csepeg szájából, hogy az ember minden cseppet szeretne végignyalni. Borzas fejét eszelősen rázza, hátraveti magát a fübe, karját szétveti. Felcsúszik a szoknyája, de észre se veszi, sem ő, sem más.

A görögök tudták, hogy a nő legmélyebb lénye ez a szakrális kurvaság. De amikor önmaguktól ittas nők Dionüszosz nagy ünnepén a hegyek között őrzőgő táncukat járták, a férfiaknak még csak közelükben sem volt szabad lenniük. Akit megtaláltak, azt a mainaszok szétépték. Mert a kurvaság csak alacsonyabb, csak vörösén izzó állapotában kapcsolódik a szerelemhez. Mikor már fehéren izzik, a férfihoz semmi köze. Akkor már a szenvedélyes önfeláldozás mámor. Áldozat. Vagyis vallás.

Ebből a vallásból szabad szerelmet csinálni. Kell is. Főképpen mi mondjuk ezt, a férfiak, akik enélkül az asszonyi tűz nélkül egész életünkben dideregnénk. Nekünk ezt hirdetni kell, és az asszonyoknak meg kell magyaráznunk, hogy mindez csakis értünk van. Persze van nő, aki elhiszi, van, aki csak mosolyog. Mondom, szerelmet szabad belőle csinálni. De üzletet, uralmat csinálni, e szakrális képességet arra használni, hogy a nő vele ruhát szerezzen, éleszert, pénzt, azt nem szabad. De megmondom, mi az, amit a legkevésbé szabad: pietizmust és puritánságot nem szabad. Szigort és előítéletet, megbotráncozást és álszemérmert, fogakat összeszorító kegyetlen erkölcsöket, idegbajos pedantériát, rigolyát, házsártosságot, hisztériát, kevély és hiú önimádatot nem szabad.

A bor a vörösén és a fehéren izzó nemes és nemtelen kurvaságnak minden olaját magában tartja, és ha a nő bort iszik, kiderül róla, hogy merre hajlik.

Somló hegyén hallottam beszélni: egy magyar gróf Indiába utazott vadászni. A rádza vendége volt, és mikor elbúcsúzott, házigazdáját meghívta Magyarországra. Még ugyanabban az évben a rádza csakugyan meglátogatta, s akkor egy téli este, baráti poharazgatás közben elbeszélte szívének bánatát. Alighogy megnősült, szép fiatal nőt vett el, de ő, bár harmincöt éves sem volt, férfiaságát elvesztette. Hiába ment szanatóriumba. Hiába hívatott világhírű orvost. Hiába pasztilla, kúra, injekció, az elvesztett férfiaság nem tért vissza. Szegény asszony már a búskomorság, szegény rádza már az örület szélén állt. A magyar gróf nem szólt egy szót sem, csak hívatta a kulcsárt és somlai bort hozatott. Aztán parancsot adott, hogy a rádza

szobájában mindig legyen somlai, s mikor indiai vendége elutazott, egy láda bort ajándékozott neki. Néhány hét múlt csak el, s a posta Indiából sürgőnyt hozott. Ez volt az egész: Köszönöm barátom. Kérek még tíz láda somlait.

VITA ILLUMINATIVA (AZ UTOLSÓ IMA)

A mámor anatómiájának végső tanulsága ez: a mámor a köznapi észnél határtalanul magasabb rendű állapot és a tulajdonképpeni éberség kezdete. Mindannak, ami az életben szép, nagy, komoly, élvezetes, tiszta. Ez a magasabb józanság. A tulajdonképpeni józanság. Ez az entuziazmus, ahogy a régiek mondták, amiből fakad a művészet, a zene, a szerelem, az igazi gondolkodás. És ez az, amiből az igazi vallás fakad. A jó vallás a mámorvallás; a rossz vallás a köznapi észvallás, az ateizmus. A vita illuminativa kulcsa itt van a kezünkben, jobban mondva itt van hordóinkban és üvegeinkben. A borból tanulhatjuk meg, mi a mámor, mi a magasabb józanság, mi az illuminált élet.

Számtalanszor tapasztaltuk magunknál és másoknál, hogy ha valami nagy számárságot csináltunk, azt mindig azért tettük, mert nagyon okosak akartunk lenni. Okosak, de nem elég okosak. Nem annyira okosak, hogy az ész az ablakon kidobtuk volna. A számítások nem váltak be. Pedig milyen okos voltam! Elárulom nektek barátaim és barátnőim, hogy a számítások sohasem szoktak beválni. Ez már a számítások tulajdonsága, hogy nem válnak be, s az ember minél okosabb, annál kevésbé. Mit kell tenni? Hát persze! Mit kell tenni? Hiszen az előbb mondtam. Józannak kell lenni. Igazán józannak, vagyis mámorosnak. Bort kell inni.

Ez a végső következmény bármilyen merésznek látszik is, ennél még nem vagyok hajlandó megállni. Felteszem ugyanis a kérdést: mi az a betegséghez igen hasonló nyugtalanság, az az irritált korlátoltság, az a zaklatott sietség - ma idegességnek mondják -, ami az ateistákra annyira jellemző? Vallás nélkül élni nem lehet. Régi megállapítás és megdönthetetlen. Van jó vallás és rossz vallás. Ez az egész. Vagy Istenben hisz az ember, vagy szurrogátumokban. E szurrogátum igen sokféle lehet: nevezhetik elvnek, világnézetnek, diktátornak, haladásnak, humanizmusnak. Nőknél hiúságnak, kevélységnek, önimádatnak, öltözködésnek, hisztériának, rigolyának. A mai vallásszurrogátum neve: materializmus. Hogy miért nevezi magát így, rejtély. Én vagyok a materialista, kedvesem, én, aki a töltött paprikához és a szilvás gombóchoz imádkozom, aki az asszonyok füle tövéből áradó illatról álmodozom, aki a drágaköveket imádom, aki poligámiában élek az összes csillagokkal és virágokkal, és aki bort iszom. Bort. Halljátok? Mint mindenütt, a dolog itt is azon múlik, hogy jó, vagy rossz. Én vagyok a jó. A rossz materialisták anyagáról az az önkéntelen érzésem van, hogy az tulajdonképpen nem is anyag, hanem cement. Sem megenni nem lehet, sem meginni, sem megnyalni, sem vele aludni. Ez az anyag hullája, ez a ronda nehéz por, ez a hülyén szürke és köznapi ész jelképe, ez a mámortalan massa, ez

a komisz rideg számítás (amely sohasem válik be), maga az absztrakció, ez az ateista anyag.

Nos igen, fölteszem a kérdést: mi a mai ateisták zaklatottságának oka? Megmondom. Az ateizmus tulajdonképpen betegség. Az absztrakt élet betegsége. Gyógyszere egyetlenegy van: közvetlenül élni. A legelső szép nőbe beleszeretni, még pedig sürgősen, nagyokat enni, virágok között sétálni, fenyvesekbe menni lakni, zenét hallgatni, festményeket bámulni, és bort, bort, bort, bort inni. A jó vallás ugyanis olyan tehetség, amely csak egészséges emberben él. A tisztátalanságban feloldódik és elpárolog. Nagy és bölcs kortársunk mondta ezt, különlegesen illuminált pillanatában. A mai ateisták értelmetlen és zaklatott sietségének, feldúlt, alaktalan, üres, szárnalmas tévelygésének oka ez a tisztátalanság. Higgyétek el, ennek a betegségnek egyetlen gyógyszere van, a bor. Vegyétek tudomásul, szegény tanítványaim, nemcsak nyomorékok vagytok, nemcsak ostobák, idioták, az élet gazdagságában koldusok, nemcsak betegek, hanem tisztátalanok is. Ez a ti nagy zaklatottságtok első oka. Ezért vagytok olyan szerencsétlenek, mint amilyenek vagytok. A jó vallás, a közvetlen élet, a jó lelkiismeret, a nyugalom, az értelem, a boldogság tisztátalan emberben nem lakik. Azért vagytok idegesek és önzők, absztraktak és boldogtalanok, mert nem vagytok tiszták a nagy illuminációra. Bort! Megint csak azt mondom, hogy: bort igyatok! Aztán majd kedvet kaptok a csókolózásra, a virágszedésre, a barátságra, a jó mély alváásra, a nevetésre, és újság helyett reggel költőket fogtok olvasni.

Tudom, hogy amit mondok, az sokak szemében botrány és bolondság. Ismerem azokat, akik ezt mondják. Kétezer évvel ezelőtt Pál apostolt is ezek szidalmazták: a zsidóknak botrány, a görögöknek bolondság. Ma is a zsidóknak (a puritánoknak és a pietistáknak) botrány, a görögöknek (a szcientifistáknak) bolondság. Ne gondoljátok barátaim, hogy kifogtok rajtam; ne gondoljátok, hogy mert vallásos vagyok, buta, világgyűlölő, sötét, sunyi ember vagyok, aki az édes falatokat csak akkor merem megnyalni, ha senki se néz oda. Ez nem én vagyok, hanem a pietista, akit csak az imént lepleztem le, s akinek a jó valláshoz semmi köze.

Ez is éppen olyan ateista, mint a puritán, vagy a szcientifista. Az egyik farizeus zsidó, a másik a cinikus görög. Nem vagyok buta ember, nem vagyok sötét és sunyi, nem vagyok világgyűlölő. Erről most meggyőződhetél. És hidd el, a jó vallású ember mind ilyen. Éppen ezért a jó vallású ember mind tudja, hogy ez a kétezer-éves botrány-bolondság vád feneketlen ostobaság.

Most pedig mást mondok nektek. Nem az a botrány és bolondság, ahogy én, hanem az, ahogyan ti viselkedtek. A vádat nem fordítom vissza, önmagától visszafordul az tirátok, zsidókra és görögökre, szóval absztraktakra, szóval ateistákra. Nem tűröm tovább, hogy a világ felüljön a vallásos emberről terjesztett hamis híresztelésnek, és azt higgye, ez az a szomorú, tutyi-mutyi, képmutató, zátonyra futott, hazug, mafla, a vallás pedig botrány és bolondság. Hogyan is keletkezhetett ez a világrengető babona?

Ti éltek bolondok módjára és botrányosan, ateisták, de én nem háborodok fel és nem szidlak benneteket. Valamennyieteket felvilágosítlak arról, hogy mit kell tenni. Még csak azt sem kívánom, hogy lemondjatok valamiről, szegény lelkek, amúgy is nagy ínségben vagytok. Sőt, éppen arra buzdítlak: ne hogy lemondjatok valamiről. Egyetek, szeressetek, gyönyörködjete, és főként igyatok és igyatok és igyatok.

Nem azt akarom, hogy kevesebb legyen, hanem azt, hogy több. Érted? Szamár! Egész szívemből beszéltem, és pedig a szcientifistákhoz is, a puritánokhoz is, a pietistákhoz is. Ha egypárszor alaposan kikaptatok tőlem, ezt a lehető legkomolyabban kell venni, de nem szabad érte megharagudni. Blasphème d'afnour volt, ahogy a franciák mondják. Az ember csak azt szidja, akit szeret. És hidd el, ateista barátom, a vallást nem hiába hívják vallásnak és hozzák kapcsolatba Istennel. Tényleg isteni dolog ez, amely nem tud mást, mint szeretni, még ellenségeit is. Nem mondom, hogy ebből az olajból bennem valami túl sok van, de azt tudom, hogy kanócomat ebbe az olajba dugtam, s mialatt ezt a könyvet írtam, ennek az olajnak a fénye világított nekem. És jegyezd meg jól (képzem a puritánok megrökönyödött ábrázatát, amint erre tökhülyén bámulnak), hogy az utolsó pillanatig nem vesztél el. Nem vagy kívülről kárhozatra ítélve. Te magad tartod magad a kárhozatban. Minden tőled függ. Minden lélek egésznek születik és egészségét nem vesztheti el. Légy okos, szerezd vissza egészségedet. A gyógyszer bárhol kapható. Igyál! Amit kínálok, a tisztaság olaja, a mámor olaja.

Igyál, a többit majd hozza a bor.

A LEGFONTOSABB SZAKIRODALOM (IDŐRENDEN)

Upanisáidok
Csuang-ce: A virágzó délvidéken írt igaz könyv
Li-tai po és Tu fu költeményei
Ótestamentum
Homérosz: Iliasz és Odüsszeia
Anakreón és Szappho költeményei
Platón összes művei
Lukianosz összes művei
Horatius összes művei
Epikurosz művei
Újtestamentum
Origenész művei (H. U. v. Balthasar kiadásában)
Eckhart Mester beszédei és értekezései
Ezeregyéjszaka
Hodzsa Naszreddin
Till Eulenspiegel
Lazarillo de Tormes élete
Rabelais: Gargantua és Pantagruel
Montaigne kísérletei La Bruyère karakterei
Sterne, Lawrence: Tristram Shandy
Hölderlin összes művei
Novalis frangmentumai
Dante Gabriel Rossetti költeményei
Rosenzweig, Franz: A megváltás csillaga
Gide, André művei és naplói
Lawrence, D. H.: Lady Chatterley és -- elbeszélései
Joyce, James: Finnegan ébredése
Powys, John Cocaper: Az érzékek védelmében
